

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини та іноземних мов»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор
_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему:
«ЕКСПОРТ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Виконала здобувачка вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-22
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Кожем'яченко Ю.О.
« ____ » _____ 2026 р.
Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Тетяна РЕШИТЬКО
« ____ » _____ 2026 р.

Рецензент: к-т екон. н., доцент
_____ Ілона АНДРОЩУК

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКА) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кожемяченко Юлії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Експорт агропродовольчої продукції України в умовах воєнного стану

Решитько Тетяна Володимирівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи: Метою є дослідження сучасного стану агропродовольчого експорту України, процесів, що формують сучасну динаміку агропродовольчого експорту, оцінка змін у його структурі під впливом воєнних викликів і обґрунтування заходів, спрямованих на покращення результатів експортної діяльності аграрної сфери.

Завдання: дослідити теоретичні основи формування та розвитку експорту агропродовольчої продукції, охарактеризувати особливості функціонування аграрного виробництва та експортної діяльності, розглянути існуючі методичні підходи до аналізу та оцінювання зовнішньоторговельних операцій, проаналізувати географічний розподіл експортних поставок, визначити перспективи відновлення аграрного виробництва, провести аналіз динаміки агропродовольчого експорту України упродовж 2024–2025 років, оцінити товарну структуру експорту за основними видами аграрної продукції, встановити основні чинники виклики та загрози, розробити комплекс рекомендацій,

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 2	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 3	доц. Решитько Т.В.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

«___»_____ 2026 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

«___»_____ 2026 року

Підпис здобувач

АНОТАЦІЯ

Кожем'яченко Ю. О. Експорт агропродовольчої продукції України в умовах воєнного стану – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня «бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» із спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2026. – 80 с.

У роботі оцінено глобальні проблеми з продовольством у світі. Досліджено питання експорту агропродовольчої продукції України на світові ринки. Розкрито особливості українського агроекспорту під час воєнного стану. Вказано на найбільших торговельних партнерів України в сфері агропродовольства. Виявлено, що основу торгівлі вітчизняним агропродовольством складають соняшникова олія, зернові та олійні культури. Запропоновано конкретні заходи щодо відновлення й подальшого зростання вітчизняного експорту агропродовольчої продукції.

Ключові слова: агроекспорт, агропродовольча продукція, зовнішня торгівля, воєнний стан, продовольча безпека, державна підтримка експорту.

ANNOTATION

Y. O. Kozhemyachenko. Ukraine's Agri-Food Exports under Martial Law – Manuscript. Qualification thesis for the award of a Bachelor's degree under the educational and professional programme 'International Economic Relations' in the specialism 'International Economic Relations' – Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2026. – 80 pp.

This thesis assesses global food issues worldwide. It examines the export of Ukraine's agri-food products to world markets. It highlights the specific features of Ukrainian agri-food exports during martial law. It identifies Ukraine's largest trading partners in the agri-food sector. It has been found that sunflower oil, cereals and oilseeds form the basis of the country's agri-food trade.

Specific measures are proposed for the recovery and further growth of domestic exports of agri-food products.

Keywords: agricultural exports, agri-food products, foreign trade, martiallaw, food security, state support for exports

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	10
1.1. Проблеми у забезпеченні агропродовольчою продукцією населення світу.....	10
1.2. Особливості виробництва та експорту аграрної продукції в умовах воєнного стану.....	17
1.3. Методичні підходи щодо оцінки зовнішньоторговельних операцій агропродовольчою продукцією	21
Висновки до розділу 1... ..	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	29
2.1. Оцінка динаміки обсягів експорту агропродовольчої продукції України.....	29
2.2. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції за основними товарними групами.....	40
2.3. Дослідження географічної структури експорту агропродовольчої продукції України.....	47
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	55
3.1. Перспективи виробництва вітчизняної агропродовольчої продукції та відновлення її експорту.....	55
3.2. Шляхи вдосконалення державного регулювання і підтримки експорту в Україні.....	63
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом тривалого часу аграрне виробництво залишається одним із базових напрямів господарської діяльності в Україні, воно забезпечує надходження валютної виручки та робить відчутний внесок у розвиток національної економіки. стабільність платіжного балансу держави. Агропродовольча продукція посідає провідне місце у структурі українського експорту, а в умовах воєнних викликів її значення для національної економіки ще більше зросло. Незважаючи на складну безпекову ситуацію, втрату частини виробничих потужностей, скорочення площ сільськогосподарських земель та порушення логістичних ланцюгів, аграрний сектор продовжує залишатися одним із ключових напрямів господарської діяльності, який характеризується відносною стійкістю до економічних потрясінь. Поряд із цим Україна залишається вагомим постачальником продовольчої продукції на міжнародні ринки, експортуючи значні обсяги олійних, зернових культур і продукції, виготовленої на їх основі до багатьох країн світу.

Вторгнення РФ на територію України безпосередньо має вплив на системи аграрного експорту. Закриття або обмеження роботи морських портів, дефіцит трудових ресурсів, зростання логістичних витрат пошкодження транспортної інфраструктури, і необхідність переорієнтації товарних потоків на нові ринки збуту стали серйозними викликами для виробників і експортерів. Водночас український агробізнес продемонстрував вміння до швидкого адаптування в екстремальних умовах, знаходячи альтернативні логістичні маршрути та розширюючи географію зовнішньої торгівлі.

У зв'язку з цим зростає актуальність дослідження актуальних тенденцій розвитку агропродовольчого експорту України, оцінка його товарної та географічної структури, і знаходження факторів що мають вплив на його ефективність. Вивчення цих питань є необхідним для формування рекомендацій, що можуть бути практично використані, для поліпшення

конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках і посилення експортних можливостей аграрної галузі в умовах воєнних викликів та в період післявоєнної відбудови.

Проблематика розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору, особливостей функціонування агропродовольчих ринків і державного регулювання експортних процесів знайшла відображення у доповідях численних зарубіжних і українських вчених, наприклад М. І. Пугачова, Б. В. Духницького, О. П. Гребельника, А. Р. Дунської та інших науковців. Разом із тим, сучасні трансформації, спричинені воєнними подіями та зміною умов міжнародної торгівлі, зумовлюють потребу в подальших дослідженнях, спрямованих на виявлення нових можливостей розвитку аграрного експорту та пошук ефективних механізмів його підтримки.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження сучасного стану агропродовольчого експорту України, дослідження процесів, що формують сучасну динаміку агропродовольчого експорту, оцінка змін у його структурі під впливом воєнних викликів і обґрунтування заходів, спрямованих на покращення результатів експортної діяльності аграрної сфери.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено виконання таких завдань:

- дослідити теоретичні основи формування та розвитку експорту агропродовольчої продукції і з'ясувати значення аграрного сектору у забезпеченні продовольчої безпеки світу;
- охарактеризувати особливості функціонування аграрного виробництва та експортної діяльності в умовах воєнного стану;
- розглянути існуючі методичні підходи до аналізу та оцінювання зовнішньоторговельних операцій з агропродовольчою продукцією;
- провести аналіз динаміки агропродовольчого експорту України упродовж 2024–2025 років;

- здійснити оцінку товарної структури експорту за основними видами аграрної продукції;
- проаналізувати географічний розподіл експортних поставок та визначити ключових торговельних партнерів України;
- встановити основні чинники виклики та загрози, що чинять негативний тиск на динаміку міжнародної торгівлі агропродукцією у нинішніх реаліях;
- визначити перспективи відновлення аграрного виробництва та розширення експортного потенціалу галузі;
- розробити комплекс рекомендацій, які будуть спрямовані на покращення інструментів державного стимулювання та регуляторної політики у сфері аграрного експорту.

Об’єкт дослідження – процес здійснення експортних операцій з агропродовольчою продукцією України на міжнародних ринках.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів розвитку агропродовольчого експорту України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань було залучено комплекс методів економічного дослідження, що поєднує загальнонаукові та спеціальні підходи. Теоретичне узагальнення дало змогу проаналізувати й систематизувати наукові погляди на зміст та особливості агропродовольчого експорту та його ролі в економіці держави. За допомогою статистичного і графічного методів проведено аналіз динаміки експортних показників, а зокрема під час вивчення товарного асортименту та географічного спрямування міжнародної торгівлі. Щоб виявити та класифікувати чинники воєнного характеру, було використано системний аналіз, що допоміг визначити чинників на функціонування аграрного сектору та експортної діяльності. Абстрактно-логічний метод став основою для формування висновків і розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності державної політики у сфері агроекспорту.

Інформаційна база дослідження. Основу інформаційного забезпечення роботи сформовано за рахунок вітчизняних нормативно-законодавчих актів та актуальних статистичних даних. Емпіричний фундамент роботи інтегрує дані Головного управління статистики, митних органів, Нацбанку та Міністерства аграрної політики та продовольства України. Окрім того, аналітичний етап дослідження охоплював використання аналітичних матеріалів Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), статистичних ресурсів FAOSTAT, звіти міжнародних організацій, матеріали науково-дослідних установ, а також дослідження фахівців із України та з-за кордону, які розглядали проблеми розвитку торгівлі на міжнародному ринку та агропродовольчого сектору.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з традиційних елементів: вступу, трьох взаємопов'язаних розділів, висновків і джерел. Увесь матеріал розгорнуто на 81 сторінках. Для обґрунтування ключових положень було опрацьовано та систематизовано 86 джерел літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Проблеми у забезпеченні агропродовольчою продукцією населення світу

Зміна структури споживання та розширенням потреб населення, спровокована зростанням чисельності населення, що безпосередньо впливає на підвищення попиту на продовольчі товари. У відповідь на ці тенденції світове виробництво сільськогосподарської продукції демонструє стабільну динаміку зростання. Водночас жодна держава не здатна повністю забезпечити всі потреби внутрішнього ринку виключно за рахунок власного виробництва, через це міжнародна торгівля має важливу роль у підтриманні глобальної продовольчої безпеки. Про це свідчить постійне збільшення обсягів світового експорту аграрної продукції як у натуральному, так і у вартісному вираженні. Проте, не дивлячись на те, що динаміка зростання аграрного сектору є позитивною, питання забезпечення населення планети достатньою кількістю продовольства залишається актуальною.

Харчування належить до базових потреб людини, а на рівні держави його забезпечення досягається шляхом поєднання власного виробництва продовольства та імпортованих поставок. Одночасно одним із найважливіших індикаторів покращення економіки світу є активізація міжнародної торгівлі. Аналіз сучасних тенденцій говорить про те, що присутнє незмінне збільшення обсягів торгівлі у світі продовольчими товарами упродовж XXI століття [1].

Особливе значення має дослідження країн, які мають найбільшу потребу у агропродовольчій продукції, бо саме вони визначають основні напрями розвитку міжнародної торгівлі. До найбільших імпортерів сільськогосподарської продукції відносяться Німеччина, Японія, Китай, Велика Британія, США, Нідерланди, Франція, Італія, Бельгія та Канада. На ці держави припадає близько половини світового імпорту. Їх об'єднує високий рівень економічного розвитку, значна купівельна спроможність населення та

традиційна орієнтація на імпорт окремих видів продовольства. Звичайно, причини залежності від зовнішніх поставок є різними та визначаються особливостями економічного і ресурсного потенціалу кожної країни.

На агропродовольчому ринку Україна займає важливе місце, забезпечуючи значні обсяги експорту зернових культур, олійного насіння, продукції харчової, соняшникової олії та промисловості. Основними напрямками збуту української аграрної продукції є країни Азії, ЄС та Африки. Найбільшими імпортерами українського продовольства є Індія, Нідерланди, Єгипет, Іспанія, Китай, Туреччина, Італія, Польща та Іран. Частка цих країн у структурі валютних надходжень від експорту української сільськогосподарської продукції перевищує 50 %.

Очікується, що потреба у продовольчих ресурсах на глобальному рівні поступово зростатиме. Така тенденція значною мірою обумовлена демографічними змінами та приростом населення у світі. Як свідчать прогнозні дані Організації Об'єднаних Націй, населення світу до 2030 року сягне 8,5 млрд осіб, до 2050 року — 9,7 млрд, а до кінця століття може перевищити 11 млрд осіб. За таких умов для задоволення продовольчих потреб людства обсяги виробництва харчової продукції до 2050 року повинні зрости приблизно на 60 % порівняно з поточним рівнем. Попри певний прогрес у боротьбі з голодом, проблема продовольчої недостатності залишається гострою. Хоча частка населення, що страждає від хронічного недоїдання, за останні десятиліття скоротилася, абсолютна кількість людей, які не мають доступу до достатнього харчування, залишається надзвичайно високою. За оцінками ФАО, близько 800 мільйонів осіб у світі не отримують необхідної кількості продовольства для повноцінного життя [7].

Крім того, із зростанням доходів населення відбуватиметься урізноманітнення споживчих переваг. Все більшого значення набуватимуть тенденції здорового способу життя, збалансованого харчування та споживання органічної продукції. Саме тому найбільш перспективними сегментами світового агропродовольчого ринку вважаються ринки

органічних товарів і продукції для здорового харчування. Однією з глобальних цілей Організації Об'єднаних Націй є повне подолання голоду та недоїдання до 2030 року. Для її досягнення необхідно забезпечити доступ до якісного та достатнього харчування для сотень мільйонів людей, які нині потерпають від нестачі продовольства. Це потребуватиме подальшого нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності аграрного сектору та розвитку міжнародної торгівлі продовольчими товарами [7].

Важко оцінити конкретні масштаби збільшення попиту на агропродукцію та потенційне розширення, бо ці показники будуть сформовані в нових умовах із зміненою чисельністю населення, причому на їхній рівень впливатимуть не лише пропорційне збільшення потреби, але й такі фактори, як розвиток технологій у галузях виробництва, переробки, зберігання і природно-кліматичні умови в різних регіонах світу, а також ситуація на глобальному аграрному ринку.

З кожним роком кількість країн з проблемами продовольчого забезпечення все збільшується. На мій погляд, на таку тенденцію впливають такі причини: найголовніша з них - військові дії, як нам відомо від подібних дій постраждала не тільки Україна а також Сирія, Ізраїль, Ємен та інші ці події сильно впливають на зміну та роботу ланцюгів постачання, наступна причина це природні катаклізми (посуха, неврожай, повінь). Через ці причини зростає кількість різних хвороб у всьому світі, висока смертність особливо серед немовлят (приблизно щорічно помирає 5 млн. дітей), дуже низька якість життя у певних країнах через це люди відчувають соціальну нестабільність. І це є однією з причин щоб шукати вирішення проблеми продовольчого забезпечення і збільшити виробництво харчових продуктів, змінити методи виробництва, можливо покращити деякі технології, за можливості зробити виробництво якумого екологічнішим та підкорегувати розподіл продовольства.

Щоб зрозуміти весь масштаб проблеми вкажемо, що проблема продовольчої безпеки закріплена в міжнародних угодах, які регулюють важливі складові людської діяльності, також ООН бореться з проблемами голоду населення, які адаптовані в багатьох країнах та навіть в Україні з 2016 року [8].

Люди досягли високого рівня прогресу у сфері агропродовольчого забезпечення за останні роки. Почнемо з того, що осіб, яким не достатньо їжі для життя стало значно менше, також змінились і обсяги виготовленої продукції. а разом з цим, збільшилась кількість продуктів харчування, яка в середньому припадає на одну людину. Це було досягнуто завдяки сумісній роботі багатьох країн. Вони намагалися розумно використовувати такі ресурси: землю, воду та ліси, збільшувати виробництво продуктів харчування, боротися з бідністю і допомагати людям під час продовольчих криз і нестачі їжі.

За останній період часу помітними стали явища, на які раніше не звертали уваги так сильно як зараз, вони мають значний вплив на ресурси, виробництво та споживання. Ці явища можуть як погіршувати ситуацію з продовольчою безпекою, так і навпаки, її покращувати. Для прикладу, наведемо такі фактори

- кліматичні зміни і природні катастрофи;
- через постійне підвищення рівня споживання продукції ми спостерігаємо зростання глобального попиту на продовольство;
- змінюється раціон харчування (зростання доходів населення змінює харчові звички та впливає на світове сільське господарство й торгівлю);
- на більшості континентів кількість людей з ожирінням стає все більшою, за кількість людей, які голодують, звичайно, окрім Африки там ситуація дещо інша;
- також зараз ми живемо під час культу здорового харчування, що має свій вплив на продовольче забезпечення;

- хвороби, що передаються через їжу, поширюються дедалі швидше, а мікроби дедалі частіше стають стійкими до ліків, тому лікувати такі захворювання стає складніше. До харчових продуктів почали висувати більш суворі вимоги, щоб вони були безпечними для здоров'я людей;

- у вартості готових харчових продуктів частка, яка припадає безпосередньо на сільське господарство, стає меншою;

- сільське господарство все частіше ведуть так, щоб менше шкодити природі, а виробництво органічних продуктів збільшується;

- покращується логістика та інфраструктура в сільському господарстві;

- впровадження інноваційних технологій в агровиробництві [7].

Під час планування виробництва та постачання продуктів харчування потрібно враховувати всі перелічені чинники (зміни в харчуванні людей, безпеку продуктів, екологічність виробництва тощо). Чим більша країна і чим більше вона експортує продуктів харчування, тим сильніше її продовольча безпека впливає на світовий ринок. Продовольча безпека кожної країни важлива не лише для неї самої, а й для всього світу, особливо якщо ця країна є великим виробником, або експортером продовольства.

За оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Україна є однією з ключових держав, що сприяють значному зміцненню глобальної продовольчої безпеки. Держава посідає провідні позиції у виробництві соняшнику та соняшникової олії, займаючи перше місце у світі за цими показниками. Крім того, Україна входить до десятки найбільших світових виробників і експортерів низки сільськогосподарських товарів: ріпаку та меду (3-тє місце), кукурудзи й ячменю (4-те місце), пшениці (5-те місце), сої (7-ме місце) [9].

Ринок аграрної продукції в Україні характеризується помірним рівнем захисту та є більш регульованим, порівняно з ринком промислових товарів. Показник середнього мита для продукції аграрного сектору, що імпортується чи експортується за умов режиму найбільшого сприяння, дорівнює 9,2%. Водночас для категорій несільськогосподарського призначення товарів цей

показник дорівнює 3,8 %. Найвищі митні ставки застосовуються до продукції тваринництва, молочних виробів, зернових культур та цукру. Водночас, найменший рівень митного захисту характерний для ринків бавовни, кави, чаю, напоїв, рослинних олій і жирів, а також овочів та фруктів [12].

Для порівняння, у державах Європейського Союзу, зокрема, в Польщі та Угорщині, середній рівень митного захисту аграрної продукції сягає 11,1%. На зміну цього показника в Україні значний вплив мають процеси міжнародної економічної інтеграції. Важливим кроком стало укладення угод про вільну торгівлю з 45 країнами світу, які передбачають поступове усунення митних та інших торговельних бар'єрів. Також триває робота над укладенням аналогічних угод з такими країнами, як Туреччина, Китай та Ізраїль.

Рівень розвитку системи безпеки харчових продуктів в Україні оцінюється на рівні 75 % від максимально можливого показника, що на 9,5 % перевищує середньосвітове значення. Такий результат став можливим завдяки реформуванню національного законодавства і вдосконаленню системи державного контролю у сфері харчової безпеки. Проведені зміни сприяли наближенню діяльності українських виробників продовольства до європейських вимог і стандартів, що було необхідним, щоб виконати зобов'язання України згідно Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [11].

Аналіз показників, що характеризують рівень розвитку забезпечення інфраструктурного продовольчого комплексу, свідчить про відставання України від середніх стандартів у світі. Зокрема, оцінки стану сільськогосподарської, дорожньої та портової інфраструктури є нижчими за середні значення у світі відповідно на 17 %, 20,4 % та 27,9 %.

Для порівняння, у країнах, які використовуються як орієнтир для аналізу, зазначені показники є вищими. Так, у Польщі рівень розвитку сільськогосподарської, дорожньої та портової інфраструктури становить 70%, 50 % та 75 %, а в Угорщині – 71,3 %, 75 % та 50 %. Водночас в Україні

значна частина транспортної мережі перебуває у незадовільному стані. Згідно з інформацією яку надало Міністерство інфраструктури, через недостатній обсяг фінансування майже 90 % доріг не зазнавали капітального ремонту протягом більш, ніж трьох десятиліть. У результаті велика частина дорожньої мережі, загальна протяжність якої становить 169,6 тис. км, не відповідає сучасним вимогам щодо міцності покриття та рівності дорожнього полотна [14].

Суттєві труднощі спостерігаються також й у сфері портової логістики. Незважаючи на наявність в Україні потужних морських портів, їх потенціал використовується не повною мірою. Це пояснюється наслідками воєнних дій, недостатнім розвитком логістичних систем та слабкою координацією між різними видами транспорту. У багатьох регіонах виробники продовольчої продукції стикаються з обмеженими можливостями ефективного доступу до портової інфраструктури. До основних проблем належать перевантаженість окремих транспортних вузлів, недостатній розвиток контейнерних терміналів, а також недосконалість мультимодальних логістичних рішень. У зв'язку з цим актуальними залишаються питання модернізації глибоководних портів, розвитку внутрішніх оптимізації мережі постачання, а також розбудови інноваційної інфраструктури для змішаних (мультимодальних) перевезень.

Підвищення попиту на агропродовольчу продукцію, зумовлене збільшенням населення у світі. При цьому, потреби споживачів визначаються не лише обсягами споживання, а й якісними характеристиками продукції, зокрема її поживною, енергетичною та смаковою цінністю. У зв'язку з цим, продовольчі ринки дедалі частіше розглядаються як сукупність окремих сегментів, що відрізняються споживчими вподобаннями, рівнем доходів населення та структурою попиту.

За таких умов для малих і середніх українських агровиробників відкриваються нові перспективи розвитку. Завдяки спеціалізації на окремих видах продукції вони можуть успішно займати власні ринкові ніші не тільки

на внутрішньому, а й на міжнародному ринках. Важливим чинником подальшого розвитку аграрного сектору залишається розширення географії експорту української продовольчої продукції та зміцнення її конкурентноспроможності на міжнародному ринку

1.2. Особливості виробництва та експорту аграрної продукції в умовах воєнного стану

Як вже було зазначено що аграрний сектор є дуже важливим для розвитку економіки України, забезпечуючи населення продовольством та формуючи вагомую частку експортних надходжень держави. Проте, наслідки воєнних дій продовжують створювати численні перешкоди для його стабільного функціонування. Незважаючи на здатність аграріїв адаптуватися до складних умов господарювання, у 2025 р. галузь і надалі перебувала під впливом низки ризиків, серед яких особливе значення мають кадрові, виробничі, енергетичні, кліматичні та екологічні проблеми.

Одним із найбільш відчутних викликів залишається дефіцит трудових ресурсів. Скорочення кількості працівників у сільському господарстві пов'язане, насамперед, із мобілізацією та міграційними процесами. За оцінками експертів, у 2024 р. окремі аграрні підприємства вже зіткнулися з нестачею персоналу, що створювало загрозу для своєчасного проведення польових робіт і збирання врожаю [15].

Додатковим фактором є проходження військової служби значною кількістю працівників галузі. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, близько 200 тис. аграріїв нині перебувають у лавах Збройних сил України [16]. У результаті конкуренція між роботодавцями за кваліфікованих спеціалістів посилюється, що змушує господарства переглядати кадрову політику та поступово збільшувати заробітну плату для утримання працівників [17].

Серйозною проблемою для аграрного виробництва залишається втрата частини земельних ресурсів та погіршення їх якості. Території, що

перебували в зоні бойових дій, зазнали значних пошкоджень і потребують тривалого відновлення перед поверненням до повноцінного використання. Крім того, забруднення територій вибухонебезпечними предметами та залишками боєприпасів обмежує можливості їх залучення до виготовлення аграрної продукції. Згідно наявних оцінок, майже третина земель України нині належить до територій ризикованого землеробства [18].

Разом із тим, деокупація деяких частин Харківських, Херсонських областей мала вплив на зростання наявних земель які можуть бути придатними для аграрної діяльності. У 2024 році ми мали 48 109,77 тис. га це на 16.78 % перевищує рівень 2022 р. та на 2,83 % — показник 2023 р. Зросли площі лісових земель, сільськогосподарських угідь, ріллі, перелогів, сіножатей і пасовищ. Однак, навіть за таких умов дефіцит доступних земельних ресурсів змушує виробників змінювати структуру посівів, надаючи перевагу культурам із вищим рівнем прибутковості. Водночас скорочуються площі під трудомісткими овочевими культурами, що може негативно вплинути на забезпечення внутрішнього ринку окремими видами продовольства.

Ще одним суттєвим викликом є руйнування виробничого потенціалу аграрної галузі. Внаслідок обстрілів пошкоджуються або повністю знищуються зерносховища, склади, елеватори, переробні підприємства та транспортна інфраструктура. Такі втрати суттєво обмежують можливості виробництва, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції. За оцінками дослідників, втрачено майже п'яту частину потужностей із зберігання агропродукції та пошкоджено, або знищено близько 18,6 % наявної техніки [19].

Значних втрат зазнало й тваринництво, де було знищено сотні тисяч голів худоби та птиці. Додатковий негативний вплив мають систематичні атаки на портову інфраструктуру. Станом на вересень 2024 р., зафіксовано понад 50 таких атак, унаслідок яких було пошкоджено більш ніж 280 об'єктів і втрачено понад 100 тис. т аграрної продукції [20]. Руйнування овочесховищ

та елеваторів призводить до значних втрат продовольства, частина якого не доходить до кінцевого споживача через погіршення умов зберігання [21]. Усе це негативно позначається як на експортному потенціалі держави, так і на продовольчому забезпеченні населення.

Серед ключових проблем залишається й зростання витрат на ведення сільськогосподарської діяльності. За результатами дослідження Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), сукупні збитки та втрати малих виробників рослинницької й тваринницької продукції вже перевищили 3,85 млрд дол. США [22].

Водночас спостерігається скорочення кількості дрібних виробників, частина яких була змушена повністю припинити господарську діяльність через несприятливі економічні умови.

Більшість аграріїв повідомляють про труднощі із забезпеченням виробництва необхідними ресурсами. Найчастіше, проблеми пов'язані з високими цінами на матеріально-технічні засоби, нестачею працівників, дефіцитом пального, перебоями з електроенергією та складнощами із закупівлею насіння й добрив. Особливо гостро ці проблеми проявляються у прифронтових регіонах. Крім того, виробники потребують доступу до кормів, можливостей відновлення поголів'я тварин і стабільних каналів реалізації продукції.

Окрему групу ризиків формують проблеми енергозабезпечення. Масовані удари по об'єктах енергетичної інфраструктури негативно впливають на функціонування всіх секторів економіки, включаючи аграрний. Відповідно до прогнозів Національного банку України, дефіцит електроенергії може зберігатися й у 2026 р., оскільки відновлення енергосистеми потребує значних фінансових та часових ресурсів [24].

Для аграрних підприємств це означає необхідність використання інших джерел для живлення наприклад генератор акумуляторних систем. Такі заходи потребують додаткових витрат і сприяють зростанню собівартості продукції. Крім того, перебої з електропостачанням можуть

негативно впливати на роботу тваринницьких комплексів, систем зрошення, елеваторів і холодильних установок, що створює ризики для збереження врожаю та продуктивності тваринництва.

Значний вплив на функціонування аграрних підприємств надають. Нестабільні погодні умови, тривалі посухи, аномально високі температури. Якщо тривалий час опади насуваються не характерно для звичного Українського клімату то це має значний вплив на врожайність та погіршення його якості. Особливо складною була ситуація під час проведення посівної кампанії озимих культур під урожай 2025 р. Через тривалу відсутність опадів у багатьох областях країни спостерігався дефіцит ґрунтової вологи, що негативно позначилося на розвитку посівів [25].

Не менш важливими залишаються екологічні ризики. Воєнні дії спричиняють деградацію земельних ресурсів, забруднення ґрунтів токсичними речовинами та погіршення екологічного стану територій. Особливу небезпеку становить накопичення важких металів у ґрунті внаслідок вибухів та використання боєприпасів. Додатковим фактором негативного впливу є пожежі, під час яких в атмосферу потрапляють шкідливі речовини, що згодом осідають на поверхні земельних угідь. Такі процеси не лише погіршують якість ґрунтів, а й сприяють посиленню кліматичних змін через збільшення концентрації парникових газів.

Важливим є наслідки руйнування Каховської ГЕС. Скорочення запасів води та погіршення можливостей зрошення можуть мати довгострокові збитки для аграрного виробництва, особливо в південних регіонах країни, де зрошувальне землеробство є одним із визначальних чинників стабільної врожайності [26].

Отже, у 2026 р. агропромисловий комплекс України продовжує функціонувати в умовах значних викликів. Дефіцит кадрів, скорочення придатних для використання земель, руйнування виробничої інфраструктури, зростання витрат, енергетичні обмеження, кліматичні зміни та екологічні

проблеми залишатимуться основними факторами, які впливатимуть на ефективність подальшого розвитку галузі та її діяльність.

1.3. Методичні підходи щодо оцінки зовнішньоторговельних операцій агропродовольчою продукцією

Ефективність це найголовніша характеристика зовнішньоторговельної діяльності підприємства. У науковій літературі поняття «ефективність» і «результативність» не ототожнюються. Результативність відображає досягнення певного результату, тоді як ефективність показує, наскільки виправданими були витрати на його отримання. Сам термін «ефект» походить від латинської мови та означає результат або наслідок певної дії.

На думку Ю. Козака, оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності дає можливість визначити доцільність виходу підприємства на міжнародні ринки та обґрунтувати рішення щодо здійснення експортно-імпортних операцій. Такі розрахунки використовуються під час розробки планів зовнішньої торгівлі та аналізу її структури й основних напрямів розвитку [28].

Питання ефективності зовнішньої торгівлі досліджували багато українських учених. Так, Т. Мельник зазначає, що експортна діяльність має ключове значення у показниках що демонструють рівень економічного зростання країни та сприяє її інтеграції у світове господарство [8, с. 243]. Водночас В. Г. Андрійчук і Є. І. Іванов наголошують, що в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС важливим є намагання знайти різні шляхи що призведуть до значного покращення експорту Української продукції [1].

Проблеми формування та реалізації зовнішньоекономічної політики в аграрній сфері висвітлені у працях О. Г. Білоруса, В. І. Власова та П. Т. Саблука. Автори підкреслюють, що одним із ключових, що покращують аграрний сектор є раціональне використання експортного потенціалу агропродовольчої продукції [2]. Значний внесок у дослідження виробництва

та зовнішньої торгівлі продукцією яка має високу додану вартість з категорії харчової промисловості зробили також І. І. Кравчук та І. А. Кравчук [7].

На результативність експортно-імпортних операцій впливає низка економічних, організаційних та логістичних факторів. Серед них важливе місце займають митно-тарифне регулювання, умови транспортування, особливості проходження митних процедур, наявність нетарифних бар'єрів, маркетингова політика підприємства та різноманітні ризики. Значну частину цих чинників можна контролювати, що забезпечується завдяки оптимізації логістичних потоків та впровадженню системного підходу до менеджменту ЗЕД.

Ефективність зовнішньоторговельних операцій визначається співвідношенням щодо здобутих результатів та витрат, що було використано для досягнення ефективності. Найголовнішим показником успішності таких операцій є чистий прибуток, який підприємство отримує від експорту, або імпорту продукції. У зв'язку з цим, при пошуку зарубіжних компаній для кооперації та формуванні стратегії партнерства доцільно оцінювати не лише ймовірні доходи, а й усі витрати, пов'язані з реалізацією зовнішньоторговельних угод.

Таким чином, на ефективність зовнішньоекономічних операцій компанії впливає комплекс взаємозалежних чинників різноспрямованої дії. З метою їхнього детального вивчення, доцільно доцільно класифікувати за окремими групами та ознаками. Це демонструє (табл.1.1)

Таблиця 1.1.

Класифікація показників зовнішньої торгівлі за окремими ознаками

Показники, які характеризують зовнішню торгівлю			
Показники обсягів	Показники структури	Показники динаміки	Показники результатів

Джерело: сформовано за даними [28]

Для оцінювання стану та розвитку зовнішньоторговельної діяльності використовується система показників, які умовно поділяють на показники обсягу, структури, динаміки та результативності. Їх застосування дає змогу комплексно охарактеризувати масштаби зовнішньої торгівлі, виявити тенденції її розвитку та оцінити ефективність міжнародної економічної діяльності.

До показників обсягу належать: експорт, імпорт, реекспорт і реімпорт.

Експорт характеризує обсяг товарів і послуг, реалізованих іноземним контрагентам із подальшим вивезенням за межі країни.

Імпорт, навпаки, відображає отримання товарів або послуг іноземного походження на внутрішньому ринку

Реекспортом вважається вивезення за кордон товарів, які раніше були ввезені на територію держави та не зазнали суттєвої переробки.

Реімпорт являє собою повернення в країну товарів, що були раніше експортовані, та не пройшли реалізацію, або були повернуті покупцем.

Важливим узагальнюючим показником є зовнішньоторговельний обіг, який характеризує загальний масштаб зовнішньої торгівлі держави та визначається як сума вартості експорту й імпорту за відповідний період:

$$\text{ЗТО} = \text{Е} + \text{І} \quad (1.1)$$

Для більш точної оцінки фактичного товарообміну використовується показник спеціальної торгівлі, який не враховує реекспортні та реімпортні операції:

$$\text{СТ} = \text{ЗТО} - \text{РЕ} - \text{РІ} \quad (1.2)$$

Окрім цього, у статистичній практиці застосовують показник фізичного обсягу торгівлі, що відображає експорт або імпорт у порівнянних цінах базового року. Також розрізняють генеральну торгівлю, яка включає

транзитні товари, та спеціальну торгівлю, що характеризує реальний обсяг ввезення та вивезення продукції.

Для дослідження особливостей зовнішньої торгівлі використовують показники структури. Насамперед це товарна структура, яка відображає співвідношення окремих груп товарів в експорті та імпорті. Географічна структура характеризує розподіл зовнішньоторговельних потоків між країнами, регіонами та інтеграційними об'єднаннями. Інституційна структура показує участь різних суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності, а видова структура відображає форми та способи здійснення міжнародного товарообміну.

Оцінка тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі здійснюється за допомогою показників динаміки. До них належать темпи зростання експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту. Темп зростання експорту визначається за формулою:

$$\text{Тр.е.} = \text{Ез.р.} / \text{Еб.р.} \times 100 \% \quad (1.3)$$

Темп зростання імпорту розраховується як:

$$\text{Тр.і.} = \text{Із.р.} / \text{Іб.р.} \times 100 \% \quad (1.4)$$

Для визначення зміни загального обсягу зовнішньої торгівлі використовується показник темпу зростання зовнішньоторговельного обороту:

$$\text{Тр.зт.об.} = \text{ЗТОз.р.} / \text{ЗТОб.р.} \times 100 \% \quad (1.5)$$

Важливими для оцінювання результативності зовнішньої торгівлі є показники результатів. Одним із найважливіших є зовнішньоторговельне сальдо, яке показує різницю між обсягами експорту та імпорту країни:

$$ЗТС = E - I \quad (1.6)$$

Додатне значення сальдо свідчить про переважання експорту над імпортом, тоді як від'ємне значення вказує на імпортозалежність економіки.

Ще одним важливим показником є зовнішньоторговельний баланс, що розраховується співвідношенням між вартістю експорту та імпорту:

$$ЗТБ = E / I \quad (1.7)$$

Для міжнародних порівнянь часто використовують показники експорту та імпорту на одну особу населення. Вони розраховуються шляхом ділення загального обсягу експорту або імпорту на чисельність населення країни:

$$Едн = \text{Експорт} / \text{кількість населення} \quad (1.8)$$

$$Ідн = \text{Імпорт} / \text{кількість населення} \quad (1.9)$$

Експортна, імпортна та зовнішньоторговельна квоти це важливі індикатори що вказують на відкритість економіки. Експортна квота характеризує частку експорту у валовому внутрішньому продукті:

$$Екв = \text{Експорт} / \text{ВВП} \times 100 \% \quad (1.10)$$

Імпортна квота визначається як частка імпорту у ВВП:

$$Ікв = \text{Імпорт} / \text{ВВП} \times 100 \% \quad (1.11)$$

Для комплексної оцінки рівня залучення країни до міжнародної торгівлі використовується квота зовнішньоторговельного обігу:

$$\text{ЗТО}_{\text{кв}} = \text{ЗТО} / \text{ВВП} \times 100 \% \quad (1.12)$$

У сучасних дослідженнях ефективності зовнішньоекономічної діяльності, дедалі більше уваги приділяється використанню методів нечіткої математики. Це через те, що зовнішньоекономічні процеси часто характеризуються високим рівнем невизначеності та впливом багатьох факторів, які складно оцінити за допомогою традиційних економічних інструментів. Саме тому науковці пропонують застосовувати апарат нечітких множин для аналізу та прогнозування результатів зовнішньоторговельної діяльності.

На думку Гребельника О. П., методологія нечітких технологій може ефективно використовуватися в різних сферах підприємницької діяльності, зокрема під час оцінювання результативності зовнішньоторговельних операцій [11, с. 78]. Перевагою такого підходу є можливість врахування невизначеності економічного середовища та є можливість прийняти рішення, маючи неповну інформацію. Використання нечітких моделей дає змогу знизити рівень ризику або більш раціонально його розподілити, що має позитивний вплив на результат побачений у кінці діяльності.

Особливістю нечітких чисел є те, що вони дозволяють описувати показники, які неможливо визначити абсолютно точно. За своєю формою вони мають певну схожість із ймовірнісними розподілами, однак не потребують дотримання жорстких вимог теорії ймовірностей. Саме тому такі методи можуть бути корисними під час аналізу складних економічних процесів, де значна частина інформації має якісний або експертний характер.

Разом із тим, на практиці нечіткі методи залишаються малозатребуваними серед українських виробників. У сфері ЗЕД (зовнішньоекономічної діяльності) переважна більшість господарюючих структур продовжує орієнтуватися на традиційні аналітичні інструменти діяльності. Навіть великі міжнародні компанії лише частково застосовують

інструменти нечіткої логіки щоб примати рішення щодо управління. Але є і винятки, це можуть бути окремі великі кооперативні структури та високотехнологічні компанії. Водночас, подальше вивчення й адаптація цієї методології можуть сприяти підвищенню якості управління зовнішньоекономічними процесами на всіх етапах діяльності підприємства — від стратегічного планування до реалізації зовнішньоторговельних контрактів.

Для практичного оцінювання економічної ефективності експортно-імпортних операцій на рівні підприємства доцільно використовувати методичний підхід, запропонований Дунською А. Р. [17, с. 47]. Авторка пропонує здійснювати аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності за допомогою системи абсолютних і відносних показників. Абсолютні показники відображають різницю між отриманими результатами та понесеними витратами і можуть визначатися як у національній, так і в іноземній валюті. Відносні показники характеризують співвідношення результатів і витрат та дають можливість оцінити рівень ефективності господарських операцій незалежно від масштабів діяльності підприємства.

Важливе значення при оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності мають обсяги експорту та фінансові результати, отримані від реалізації продукції на зовнішніх ринках. Проте величина прибутку залежить не лише від обсягів продажу. На кінцевий результат впливають коливання ціни на готову продукцію, сировину, виробничі витрати витрати, структура асортименту, рівень якості товарів, валютний курс, податкове навантаження та митні платежі. Тому для отримання об'єктивної оцінки доцільно враховувати комплексний вплив внутрішніх і зовнішніх факторів.

Досить часто на практиці зіставляють обсяг валютних надходжень від продажу товарів за кордон із сукупними витратами, понесеними на їхнє виготовлення та дистрибуцію. Водночас задля досягнення максимальної об'єктивності обчислень вкрай важливо зважати на динаміку валютного курсу та вплив кредитних ресурсів на фінансові результати підприємства.

Такий підхід дає змогу більш повно оцінити економічний ефект від здійснення зовнішньоторговельних операцій.

Слід зазначити, що економічні процеси, які відбуваються в аграрних підприємствах, характеризуються високою динамічністю та постійними змінами. Саме тому, є необхідність у регулярному вдосконаленні та адаптації до сучасних умов господарювання методів оцінки ефективності ЗЕД. Використання комплексного підходу до аналізування дає можливість знаходити проблеми своєчасно та загрози, що чинять негативний тиск.

Висновки до розділу 1

В умовах війни стратегічне значення агропромислового комплексу України лише зростає, адже саме він гарантує продовольчий суверенітет країни. Базовим елементом цієї системи виступає аграрне виробництво. Його ефективність сьогодні визначається масштабним залученням енергетичних ресурсів, екологізацією процесів на базі природоохоронних технологій, а також активним використанням прогресивних способів покращення ґрунтів і хімічного захисту культур.

Оскільки Україна володіє масштабним аграрним потенціалом, першочерговим завданням є створення інституційних та економічних умов для прогресу галузі. Орієнтація на успішні міжнародні стратегії дозволить суттєво наростити обсяги експорту високоліквідної агропродукції. У перспективі це виведе країну на рівень економічно самодостатніх держав та закладе міцний фундамент для інтеграції в ЄС та зайняти достойну нішу серед країн найбільших експортерів агропродовольчої продукції на ринки світу.

Система показників зовнішньої торгівлі дозволяє оцінити не лише масштаби міжнародного товарообміну, а й його структуру, динаміку та економічні результати. Їх комплексне використання є необхідною умовою для аналізу який визначає ефективність діяльності підприємств у зовнішній торгівлі і держави загалом.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Оцінка динаміки обсягів експорту агропродовольчої продукції України

Українська експортна структура є широкою товарною диверсифікацією, однак визначальну роль у ній традиційно відіграє агропромисловий комплекс. Зернові культури — передусім пшениця та кукурудза — разом із соняшниковою олією та продуктами глибокої переробки формують понад 40% сукупного експортного обсягу країни. Поряд із цим, суттєвий внесок забезпечують металургійна продукція, залізні руди та низка промислових товарів, що постачаються до країн Європи, Азії та Африки [35].

За підсумками 2024 року загалом було на 41,7 млрд дол. США — на 15,3 % більше за показники минулого року. Таке зростання виявилось особливо показовим з огляду на тривалі воєнні обмеження та логістичні ускладнення. Ключовими торговельними партнерами залишалися держави — члени ЄС, Китай і Туреччина; при цьому в товарній структурі постачань дедалі помітнішими ставали продукція з категорії програмного забезпечення та електротехнічного обладнання, яка має додану вартість. За 2025 рік ця тенденція набула подальшого розвитку: акцент змістився на диверсифікацію ринків збуту та нарощування частки переробленої продукції.

Окрім стратегічних галузей, Україна утверджує свої позиції й у нішевих сегментах світової торгівлі. Натуральний мед, вироби керамічного промислу та асортимент харчових і текстильних товарів поступово здобувають упізнаваність на міжнародних платформах. Це свідчить про здатність вітчизняної економіки поєднувати аграрну спадщину з технологічним розвитком і знаходити нові точки зростання навіть за умови воєнної невизначеності.

У (табл. 2.1) ми можемо спостерігати куди і чого було більше всього експортовано за період 2024-2025 років

Таблиця 2.1

Структурований огляд обсягів експорту агропродовольства України у 2024-2025 роках.

Товар	Обсяг експорту (2024, млн тонн)	Основні країни імпортери	Вартість (млрд.дол США)
Пшениця	16	Єгипет, Індонезія, Туреччина	4.5
Кукурудза	25	Китай,ЄС, Єгипет	6.2
Соняшникова олія	5.5	Індія, Китай, Нідерланди	5.8
Соя та продукти	2.8	Туреччина, Білорусь. ЄС	1.3

Джерело: за даними [36]

За підсумками 2025 р. зовнішньоторговельний оборот товарів [2] у грошовому вимірі становив 125,2 млрд дол. США, продемонструвавши зростання на 11,5 %, проти показника 2024 р. При цьому обсяги зменшились на 12.9%(табл.2. 2).

Таблиця 2.2.

Торгівля України з зарубіжними партнерами за період 2024-2025рр.
млн дол. США

Код та найменування	2024				2025				Зміна		
	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо	Товарообіг	Експорт	Імпорт
Всього	112 267	41 589	70 679	-29 090	125 164	40 361	84 802	-44 441	11%	-3%	20%
1-24 Продовольчі товари та с/г продукція	32 247	24 607	7 639	16 968	31 236	22 515	8 720	13 795	-3%	-9%	14%
25-26 Мінеральні продукти	3 423	3 159	264	2 895	2 912	2 700	212	2 488	-15%	-15%	-20%
27 Паливно-енергетичні товари	9 099	201	8 898	-8 696	11 029	490	10 538	-10 048	21%	144%	18%

Продовження таблиці 2.2.

28-40 Продукція хімічної промисловос ті, каучук	12 948	1 204	11 744	-10 541	13 907	1 333	12 574	-11 241	7%	11%	7%
41-43 Шкіросиров ина, хутро, та вироби з них	352	100	252	-152	336	91	245	-154	-5%	-9%	-3%
44-49 Деревина та целюлозно- паперові вироби	2 846	1 700	1 146	554	3 161	1 980	1 180	800	11%	17%	3%
50-67 Текстиль, текстильні вироби, взуття	3 606	748	2 857	-2 109	3 734	808	2 926	-2 117	4%	8%	2%
68-70 Вироби із каміння, скла, кераміка	1 046	324	722	-398	1 244	377	867	-490	19%	16%	20%
72-83 Метали та вироби з них	8 304	4 444	3 860	583	9 178	4 723	4 455	268	11%	6%	15%
84-90 Машини, устаткування та транспорт	28 445	3 459	24 986	-21 527	37 755	3 640	34 115	-30 474	33%	5%	37%
Інші товари	9 951	1 642	8 309	-6 666	10 675	1 703	8 971	-7 268	7%	4%	8%

Джерело: за даними [35]

Про тенденцію торгівлі з зарубіжними партнерами можна дізнатися з
(табл 2.3.)

Таблиця 2.3.

Торгівля України з зарубіжними партнерами за період 2024-2025рр.

тис. т.

Код та найменуван ня	2024				2025				Зміни		
	Товаро обіг	Експо рт	Імпо рт	Сальдо	Товаро обіг	Експо рт	Імпо рт	Сальдо	Товаро обіг	Експо рт	Імпо рт
Всього	159 873	131 062	28 810	102 252	139 271	103 846	35 425	68 420	-13%	-21%	23%

Продовження таблиці 2.3.

1-24 Продовольчі товари та продукція сільськогосподарства	81 296	78 237	3 059	75 179	56 597	53 225	3 372	49 853	-30%	-32%	10%
25-26 Мінеральні продукти	41 649	39 873	1 776	38 097	38 434	37 023	1 411	35 612	-8%	-7%	-21%
27 Паливно-енергетичні товари	11 818	556	11 263	-10 707	17 060	437	16 623	-16 186	44%	-21%	48%
28-40 Продукція хімічної промисловості, каучук	6 837	435	6 401	-5 966	7 292	454	6 838	-6 383	7%	4%	7%
41-43 Шкіросировина, хутро, та вироби з них	38	9	29	-20	35	8	27	-19	-8%	-13%	-6%
44-49 Деревина та целюлозно-паперові вироби	4 685	3 670	1 016	2 654	4 556	3 504	1 052	2 452	-3%	-5%	4%
50-67 Текстиль, текстильні вироби, взуття	525	63	463	-400	531	63	468	-405	1%	0%	1%
68-70 Вироби із камення, скла, кераміка	1 318	627	691	-63	1 384	729	655	75	5%	16,3%	-5%
72-83 Метали та вироби з них	8 423	6 580	1 843	4 736	9 616	7 362	2 254	5 108	14%	12%	22%
84-90 Машини, устаткування та транспорт	2 388	403	1 985	-1 582	2 796	375	2 421	-2 046	17%	-7%	22%
Інші товари	896	610	286	324	969	665	304	362	8%	9%	6%

Джерело: за даними [36].

У 2025 р. зовнішньоторговельна діяльність України характеризувалася суттєвим дисбалансом між експортом та імпортом товарів. Вирішальний вплив на зміну обсягів товарообігу мало значне збільшення імпортних

поставок, вартість яких зросла майже на п'яту частину порівняно з попереднім роком та наблизилася до 85 млрд дол. США. Тим часом, як експортна діяльність демонструвала протилежну тенденцію: обсяг товарного експорту скоротився до 40,4 млрд дол. США, що стало наслідком зниження доходів від реалізації окремих ключових товарних груп на зовнішніх ринках. У результаті негативне сальдо зовнішньої торгівлі суттєво поглибилося і досягло 44,4 млрд дол. США, це більше за показник минулого року більше ніж на 50% [36].

Загальне зменшення експортних надходжень відбулося насамперед через скорочення поставок продукції, яка традиційно формує значну частину українського експорту. Найбільше зниження спостерігалось у секторі продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції, де обсяги експорту в грошовому вираженні скоротилися на 8,5 %. Також відчутно зменшився експорт мінеральної продукції, що негативно позначилося на загальній структурі зовнішніх продажів.

Одним із ключових чинників такого розвитку подій стало погіршення ситуації на світових товарно-сировинних ринках. Зокрема, істотне падіння вартості залізної руди, супроводжувалося одночасним скороченням фізичних обсягів її експорту. Додатковий негативний вплив мали великі витрати на перевезення продукції та зменшення попиту з боку окремих європейських торговельних партнерів, насамперед Польщі та Словаччини. У сукупності ці фактори призвели до зниження валютних надходжень від експорту залізної руди.

Скорочення також зафіксовано в сегменті шкірсировини, хутра та виробів із цих матеріалів. Хоча масштаби зниження були відносно невеликими, дана тенденція свідчить про збереження певних проблем у розвитку відповідного сектору зовнішньої торгівлі.

Разом із цим, окремі напрями експортної діяльності продемонстрували позитивну динаміку. Найбільш стрімке зростання відбулося у сфері паливно-енергетичних товарів. Основним джерелом такого приросту стало

збільшення обсягів експорту електроенергії, причому найбільша активність експортерів спостерігалася протягом перших дев'яти місяців року.

Позитивні результати також були досягнуті в лісопромисловому комплексі та целюлозно-паперовій галузі, де відбулося збільшення обсягів реалізованої продукції на міжнародні ринки. Збільшення експорту зафіксовано і в металургійному секторі, а також у галузі машинобудування, де поступово відновлювалися обсяги поставок машин, обладнання та транспортних засобів. [37].

Якщо аналізувати не лише вартісні, а й фізичні показники експорту, ситуація виглядає ще складнішою. У 2025 р. обсяги товарного експорту в натуральному вимірі скоротилися більш, ніж на п'яту частину. Визначальним фактором стало значне зменшення експорту аграрної продукції у ваговому вираженні. Така динаміка була обумовлена комплексом внутрішніх і зовнішніх причин, серед яких зміни на світових товарних ринках, скорочення виготовлення деяких сільськогосподарських продукцій, зменшення наявних запасів, трансформація умов торгівлі з країнами Європейського Союзу, а також логістичні обмеження та виробничі труднощі, що виникають внаслідок повномасштабної війни та триваючої російської агресії проти України. Ми можемо відслідкувати як змінювався індекс цін ФАО за період 2024-2025 у (табл 2.4.)

Таблиця 2.4.

Індекс продовольчих цін ФАО у 2024-2025 рр.

Рік, місяць	Загальний	М'ясо	Молочна продукція	Зернові	Олія	Цукор
2024-01	117,6	108,9	118,7	119,9	122,5	136,4
2024-02	117,4	112,5	120,7	113,8	120,9	140,8
2024-03	118,9	114,9	124,0	110,9	130,6	133,4
2024-04	119,2	116,6	123,8	111,6	130,9	126,6
2024-05	120,5	116,7	126,3	118,7	127,8	117,1
2024-06	121,0	118,1	127,9	115,2	131,8	119,4
2024-07	120,9	120,0	127,9	110,7	135,0	119,5
2024-08	121,7	122,0	131,3	110,2	136,1	113,9
2024-09	124,6	119,9	136,5	113,6	142,4	126,3
2024-10	126,9	119,2	139,0	114,4	152,7	129,6
2024-11	127,7	118,7	140,0	111,4	164,1	126,4

Продовження таблиці 2.4

2024-12	127,4	119,6	141,9	111,4	162,1	119,3
2025-01	124,7	116,7	143,1	111,8	153,0	111,2
2025-02	126,6	116,9	147,7	112,6	156,0	118,5
2025-03	127,2	118,3	148,7	109,7	161,8	116,9
2025-04	128,2	121,6	151,7	110,9	158,0	112,3
2025-05	127,1	122,8	153,6	109,0	152,2	109,4
2025-06	128,1	126,0	155,5	107,3	155,7	103,6
2025-07	129,8	126,7	154,6	106,5	166,8	103,3
2025-08	130,0	127,8	152,3	105,7	169,1	103,6
2025-09	128,6	127,9	147,2	104,9	167,9	99,4
2025-10	126,5	125,2	141,8	103,6	169,4	94,1
2025-11	125,1	125,3	136,3	105,5	165,0	88,6
2025-12	124,3	123,6	130,3	107,3	164,6	90,7

Джерело: за даними [36]

Однією з причин скорочення українського аграрного експорту стало посилення конкуренції на міжнародних ринках з боку російської федерації. Це має значний вплив в країнах Африки та Азії, які традиційно є важливими напрямками збуту української сільськогосподарської продукції. Конкурентні переваги РФ частково формуються за рахунок реалізації зернових культур та іншої аграрної продукції, виробленої на тимчасово окупованих територіях України. Додатково російська сторона нарощує виробництво й експорт соняшникової олії, використовуючи ресурси захоплених регіонів, одночасно завдаючи ударів по українських виробничих і логістичних об'єктах, пов'язаних із виготовленням та експортом цієї продукції. Такі дії сприяють зміцненню позицій РФ на світовому ринку та дозволяють отримувати додаткові доходи в умовах зростання світових цін.

Протягом 2025 р. з тимчасово окупованих українських територій було вивезено понад 2 млн т зернових культур. При цьому найбільші обсяги експорту припали на другу половину року, коли було відвантажено близько 70 % від загального показника. Одночасно відбувалося розширення географії поставок такої продукції. Найбільшими напрямками експорту стали Єгипет та Бангладеш, а також збільшилися поставки до Туреччини та Лівану. Крім того, було відновлено експорт зерна до Сирії. Окремі партії аграрної продукції спрямовувалися до Саудівської Аравії, Джибуті, В'єтнаму та низки держав Балканського регіону. Поряд із зерновими культурами з окупованих

територій вивозилися й інші види сировини та промислової продукції, зокрема вугілля, кокс, каолін, залізна руда, сода та металургійна продукція.

У 2025 р. негативна динаміка спостерігалася також у фізичних обсягах експорту окремих товарних груп. Найбільше скорочення було зафіксовано у сфері паливно-енергетичних товарів, де обсяги поставок зменшилися більш ніж на п'яту частину. Зниження також відбулося в експорті мінеральної продукції, машинобудівної продукції, обладнання та транспортних засобів. Водночас металургійний сектор продемонстрував позитивні результати: фізичні обсяги експорту металів і виробів з них збільшилися майже на 12 %, це мало зв'язок зі збільшенням обсягів виробництва металопродукату і чавуну.

Імпортна діяльність у 2025р.характеризувалася переважно висхідною тенденцією. Зростання вартості імпортованої продукції спостерігалось майже в усіх основних товарних категоріях. Лише імпорт мінеральних продуктів, а також шкірсировини та виробів із неї продемонстрував скорочення порівняно з попереднім роком. [37].

Найбільший внесок у збільшення імпорту зробила група машин, обладнання та транспортних засобів. Саме ця категорія забезпечила найбільший приріст як у грошовому, так і у відносному вимірі. Потреба у ввезенні відповідної продукції була пов'язана як із відновленням економічної активності, так і з необхідністю компенсувати втрати, завдані війною українській інфраструктурі та виробничим потужностям.

Динаміка фізичних обсягів імпорту загалом відповідала змінам його вартості. Порівняно з попереднім роком обсяги ввезення товарів зросли майже на чверть. Зменшення було характерним лише для окремих груп, серед яких мінеральна продукція, шкірсировина та вироби зі скла, каменю і кераміки. [38].

Особливо стрімке зростання спостерігалось в сегменті паливно-енергетичних товарів. Серед основних факторів є необхідність покриття дефіциту енергоресурсів, він виник через пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури. Це зумовило збільшення обсягів імпорту природного газу як

у фізичному, так і у грошовому вимірі за останні роки цей показник зріс майже утричі. Аналогічна тенденція спостерігалася й щодо кам'яного вугілля, імпорт якого зріс у декілька разів.

Водночас імпорт нафтопродуктів у фізичному вимірі продовжував збільшуватися, хоча його вартість зростала повільніше через зменшення нафтових цін. Це трішки стримувало збільшення цін на паливо на Українському ринку.

Суттєві зміни відбулися і в імпорті металургійної та машинобудівної продукції. Значне збільшення обсягів закупівлі таких товарів значною мірою пояснюється потребами відновлення пошкоджених промислових об'єктів та енергетичних потужностей. Показовим прикладом стало більш ніж двократне зростання імпорту електрогенераторних установок та електричних перетворювачів [41].

Аналіз товарної структури експорту свідчить про збереження домінуючої ролі агропромислового комплексу. Незважаючи на певне скорочення питомої ваги, продовольчі товари та сільськогосподарська продукція залишаються основою українського експорту. Водночас, поступово посилюються позиції металургійної продукції, а також машинобудівного сектору, частка збільшилась у експортній діяльності порівняно з минулим роком

Найбільше імпортувалось обладнання машини та інші транспортні засоби. На них припадало понад дві п'ятих усіх імпортованих товарів. Важливе місце серед цієї продукції займали електрогенератори та електротехнічне обладнання, попит на які значно зріс через необхідність забезпечення енергетичної стійкості країни [38].

Другою за значенням категорією імпорту залишалася продукція хімічної промисловості. Крім того, помітно зросла частка паливно-енергетичних ресурсів, що було зумовлено збільшенням закупівель природного газу та інших енергоносіїв за кордоном.

У географічній структурі зовнішньої торгівлі провідне місце продовжував займати Європейський Союз. Незважаючи на певне скорочення його питомої ваги у загальному товарообігу України, країни ЄС залишаються головними торговельними партнерами як в експортних операціях, так і в імпорті товарів. Це свідчить про збереження стратегічного значення європейського ринку для розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

У (табл.2.5.) ми можемо бачити ч куди було найбільше та найменше імпортовано та експортовано

Таблиця 2.5

Частка імпорту та експорту на міжнародні ринки

Експорт: Країни	Частка в експорті, %	Імпорт: Країни	Частка в імпорті, %
Країни ЄС	57,8	Країни ЄС	46,7
Туреччина	6,8	Китай	22,7
Країни СНД	5,2	Туреччина	7,3
Китай	4,5	США	5,5
Єгипет	3,8	Індія	2,1
США	2,6	Велика Британія	1,7
Індія	2,1	Японія	1,3
Велика Британія	1,6	Південна Корея	1,1
Алжир	1,6	В'єтнам	1,1
Ліван	1,3	Швейцарія	1,1
Ірак	1	Країни СНД	0,9
Інші країни	11,7	Інші країни	8,5

Джерело: за даними Державної митної служби України.

У 2025 р. експорт українських товарів до країн Європейського Союзу продемонстрував негативну динаміку. Порівняно з попереднім роком його обсяг зменшився на 5,6 %, що в грошовому вираженні становило близько 1,4 млрд дол. США. Найбільший вплив на таке скорочення мало зниження обсягів поставок продовольчої продукції та напоїв, а також промислової сировини й матеріалів. Саме ці категорії традиційно формують основу українського експорту до європейського ринку та забезпечують понад чотири п'ятих його загального обсягу.

Зменшення питомої ваги Європейського Союзу в структурі українського експорту не слід розглядати виключно як наслідок торговельних обмежень чи зниження попиту. Водночас це свідчить про поступову диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків України та

посилення значення ринків країн Азії й Африки як перспективних напрямів збуту вітчизняної продукції.

Імпорт товарів із держав ЄС протягом 2025 р. характеризувався неоднорідною динамікою. Якщо в першій половині року спостерігалось його скорочення, то в подальшому ситуація змінилася, і за підсумками року було зафіксовано зростання імпорتنих поставок до майже 40 млрд дол. США. Унаслідок випереджального збільшення імпорту порівняно з експортом відбулося суттєве поглиблення негативного торговельного балансу України у відносинах з Європейським Союзом [39].

Серед окремих держав світу другим за значенням торговельним партнером України після ЄС залишався Китай. Загальний обсяг товарообігу між країнами наблизився до 21 млрд дол. США. При цьому характерною особливістю українсько-китайської торгівлі залишався значний дисбаланс на користь імпорту. Обсяг поставок китайської продукції до України більш ніж у десять разів перевищував обсяг українського експорту до КНР, що як наслідок маємо від'ємне сальдо двосторонньої торгівлі. Крім того, у 2025 р. спостерігалось подальше скорочення експорту українських товарів до Китаю одночасно зі стрімким зростанням імпорتنих закупівель.

Основу імпорту з КНР традиційно становили машини, обладнання та транспортні засоби. Саме ця товарна категорія формувала переважну частину всіх поставок китайської продукції на український ринок та відігравала важливу роль у забезпеченні потреб економіки й відновленні інфраструктури [39].

Вагоме місце у зовнішній торгівлі України також посідала Туреччина. У 2025 р. вона залишалася лідером серед партнерів, але імпорт переважав над експортом. Значну частку турецьких поставок становила продукція промислового призначення та нафтопродукти. Натомість основною експортною позицією України на турецькому ринку залишалася кукурудза, яка забезпечувала майже половину всіх поставок українських товарів до цієї країни.

Серед інших важливих торговельних партнерів України слід відзначити Сполучені Штати Америки, Індію, Єгипет, країни СНД та Сполучене Королівство. Для більшості з них характерним було перевищення обсягів українського імпорту над експортом. Винятком став Єгипет, який продовжував залишатися одним із найбільших споживачів української аграрної продукції. Обсяг поставок українських товарів до цієї країни суттєво перевищував імпорт єгипетської продукції в Україну, що забезпечувало позитивне торговельне сальдо [40].

Позитивний баланс також спостерігався у торгівлі з країнами СНД. Це пояснюється насамперед значним скороченням економічних зв'язків України з Росією та Білоруссю, а також активним розвитком торговельного співробітництва з Молдовою. Саме Молдова залишалася найбільшим партнером України серед держав СНД, причому обсяг українського експорту до цієї країни в декілька разів перевищував обсяг імпорту.

Таким чином, результати аналізу зовнішньої торгівлі України у 2025 р. свідчать про збереження провідної ролі агропродовольчого сектору в експортній спеціалізації держави. Незважаючи на існуючі виклики які з'явилися внаслідок логістичних обмежень, воєнних дій і змінами кон'юнктури світових ринків, українська аграрна продукція залишається конкурентоспроможною на міжнародному ринку. Це відкриває нові можливості для нарощування експортного потенціалу України та посилення її ролі серед провідних учасників світового продовольчого ринку.

2.2. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції за основними товарними групами

. Виробництво та реалізація агропродовольчих товарів на зовнішніх ринках залишаються важливими чинниками забезпечення валютних надходжень і підтримання експортного потенціалу України. До агропродовольчого експорту належать чотири великі товарні групи: рослинного походження, живі тварини, жири продукція тваринного

походження й олії тваринного або рослинного походження, а також готові харчові продукти. Саме ці категорії формують основу зовнішньоторговельної діяльності агропродовольчого сектору нашої держави та визначають позицію на міжнародному ринку.

Найбільше значення в експортній структурі агропромислового комплексу мають зернові культури, серед яких провідними залишаються кукурудза, пшениця та ячмінь. Важливу роль також відіграють насіння олійних культур, соняшникова та ріпакова олія, а також продукти переробки сільськогосподарської сировини, зокрема шрот. Високий попит на зазначену продукцію на світових ринках забезпечує стабільні надходження від зовнішньої торгівлі та сприяє зміцненню експортного потенціалу країни.

2021 рік став одним із найуспішніших для українського аграрного сектору. Обсяг експорту агропродовольчої продукції досяг історичного максимуму та становив 27,7 млрд дол. США. Процентність агропродукції в загальному товарному експорті країни перевищила 40 %, що свідчило про вагому роль сільського господарства в економіці держави. Досягнення таких результатів було зумовлене високою врожайністю основних культур, сприятливою ситуацією на міжнародних ринках та активним попитом з боку країн Азії та інших регіонів світу [42].

Початок повномасштабної війни у 2022 році суттєво вплинув на функціонування зовнішньої торгівлі України. Руйнування логістичної інфраструктури, блокування морських портів та ускладнення транспортного сполучення призвели до скорочення обсягів аграрного експорту. Незважаючи на це, агропромисловий комплекс продемонстрував значно вищу стійкість порівняно з іншими галузями економіки. У той час як металургійна, хімічна та машинобудівна промисловість зазнали значних втрат, аграрний сектор зберіг провідні позиції у формуванні експортних надходжень держави.

У 2022 році вартість агропродовольчого експорту скоротилася до 23,4 млрд дол. США. Водночас його частка в загальній структурі товарного експорту зросла до понад половини загального обсягу. Це пояснюється тим,

що скорочення поставок в інших галузях було значно глибшим, ніж в аграрному секторі [43].

У 2023 році спостерігалось подальше зниження вартісних показників аграрного експорту, який становив 22,1 млрд дол. США. Проте частка агропродовольчої продукції у структурі національного експорту досягла рекордного рівня та перевищила 60 %. Така ситуація підтвердила критичне значення аграрного сектору для забезпечення зовнішньоекономічної стабільності України в умовах воєнного часу.

Протягом 2024 року було зафіксовано поступове відновлення експортної діяльності агропромислового комплексу. Обсяг поставок агропродовольчої продукції на зовнішні ринки зріс до 24,8 млрд дол. США. Відновлення роботи морських логістичних маршрутів, адаптація експортерів до нових умов та збереження високого попиту на українську сільськогосподарську продукцію сприяли покращенню результатів зовнішньої торгівлі.

Попри позитивні тенденції, у подальшому спостерігається певне скорочення експорту окремих ключових товарних позицій, насамперед зернових та олійних культур. Особливо це стосується кукурудзи та пшениці, які традиційно формують значну частину аграрного експорту України. Така динаміка пояснюється деякими чинниками, такими як кон'юнктура світових ринків, логістичні обмеження, посилення конкуренції на міжнародному ринку та наслідки воєнних дій. Незважаючи на наявні виклики, агропродовольчий сектор продовжує залишатися основою експортного потенціалу України та займає важливу роль саме у забезпеченні економічної стійкості держави. А як саме змінювалась динаміка агропродовольчого експорту демонструє (табл 2.6.)

Таблиця 2.6

Зміна експорту агропродовольчої продукції України, 2021–2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024
Загальний обсяг агроекспорту, млрд дол. США	27,7	23,4	22,1	24,8
Частка у загальному експорті України, %	41	53	62	60
Темп зміни до попереднього року, %	+25,0	-15,5	-5,6	+12,2

Джерело: складено автором за даними [35;36; 37; 38]

Представлені показники свідчать про наявність двох важливих тенденцій. Насамперед, навіть в умовах повномасштабної війни обсяги аграрного експорту України залишалися на стабільно високих позиціях, щорічно перетинаючи позначку у 20 млрд дол. США [44]. Також, зростання частки сільськогосподарських товарів та харчових продуктів у структурі експорту було зумовлене не лише відносною стійкістю аграрної галузі, а й істотним зменшенням експорту промислової та металургійної продукції внаслідок пошкодження й втрати виробничої та логістичної інфраструктури [45].

Структура українського аграрного експорту залишається переважно сировинно орієнтованою. Протягом досліджуваного періоду провідні позиції посідали три основні товарні групи: зернові культури (група 10 УКТЗЕД), рослинні олії (група 15 УКТЗЕД), а також олійні культури та продукти їхньої переробки (група 12 УКТЗЕД). Сукупна частка зазначених товарних категорій перевищувала 70 % загального обсягу аграрного експорту країни [42; 46]. Зміну товарної структури можемо спостерігати у табл 2.7.

Таблиця 2.7

Агропродовольчий експорт України щодо різних товарів за 2021-
2024РР. млрд. дол. США

Товарна група	2021	2022	2023	2024	Частка 2024, %
Зернові культури (гр. 10 УКТЗЕД)	9,0	7,8	7,4	8,2	~33
Рослинні олії (гр. 15 УКТЗЕД)	6,4	5,5	5,0	5,6	~23
Олійні культури та макухи (гр. 12 УКТЗЕД)	4,2	3,6	3,8	4,3	~17
Готові харчові продукти (гр. 16–24 УКТЗЕД)	3,1	2,9	2,8	3,2	~13
М'ясо та м'ясопродукти (гр. 02 УКТЗЕД)	1,8	1,4	1,2	1,5	~6
Інша агропродовольча продукція	3,2	2,2	1,9	2,0	~8
РАЗОМ	27,7	23,4	22,1	24,8	100

Джерело: складено автором за даними [36; 37; 38; 40]

У структурі вітчизняного аграрного експорту провідні позиції традиційно належать зерновим культурам. У 2021 році вартість їх реалізації на зовнішніх ринках становила близько 9 млрд дол. США. Основну частину експортних поставок формували кукурудза, пшениця та ячмінь. За підсумками 2023 року на міжнародні ринки було поставлено 26 млн т кукурудзи вартістю 4,9 млрд дол. США, а також майже 18 млн т пшениці [12]. Загальний експорт зернової продукції досяг 43 млн т, що перевищило показник 2022 року на 11 %, проте не досягло рівня 2021 року, поступаючись йому на 15 % [43].

Велику частину у прибутку від агропродовольчої продукції забезпечує також експорт рослинних олій. Особливе місце на світовому ринку займає соняшникова олія, виробництво та постачання якої є однією з ключових спеціалізацій України. Частка країни у світовому виробництві цього продукту становить близько третини, тоді як у глобальному експорті — майже половину [14]. У 2021 році за кордон було поставлено 5,1 млн т

рослинних олій на суму 6,4 млрд дол. США. У наступному році через негативний вплив воєнних подій обсяги скоротилися до 4,3 млн т та 5,5 млрд дол. США відповідно. Водночас уже у 2023 році спостерігалось відновлення експортної активності: обсяг поставок зріс до 6,1 млн т, що перевищило довоєнний результат [46].

Початок повномасштабної війни у 2022 році створив безпрецедентні виклики для функціонування експортної системи аграрного сектору. Найбільш відчутним ударом стало блокування морських портів Чорного моря, які до того забезпечували переважну частину експорту зернових та олійних культур. Втрата основного каналу транспортування призвела до різкого скорочення обсягів поставок. У перші місяці війни щомісячний експорт зерна зменшився до 1–2 млн т, що було значно нижче звичних показників довоєнного періоду [49].

Для забезпечення безперервності зовнішньої торгівлі держава та бізнес були змушені швидко адаптувати ланцюг постачання до змінених умов. Вагомим інструментом стали альтернативні маршрути перевезення через країни Європейського Союзу, зокрема Польщу, Румунію та Словаччину. Одночасно зросло значення дунайського напрямку, який поступово перетворився на один із ключових елементів експортної інфраструктури. Розвиток портових потужностей, відкриття нових терміналів і перевантажувальних майданчиків, а також значні інвестиції дали можливість суттєво наростити обсяги перевалки вантажів [47].

Важливим кроком до стабілізації ситуації стало запровадження у липні 2022 року Чорноморської зернової ініціативи за участю Туреччини та ООН. Її реалізація забезпечила часткове відновлення морського експорту через порти Одеського регіону та сприяла збільшенню обсягів перевезень морським шляхом більш ніж удвічі. У результаті навантаження на річкові та сухопутні напрямки знизилось, а експортні можливості країни суттєво розширилися. Загалом протягом березня 2022 — жовтня 2024 року Україна забезпечила поставки понад 150 млн т аграрної продукції на зовнішні ринки,

використовуючи різні логістичні канали [13]. Регіональні особливості розподілу агропродовольчого експорту України у 2021–2024 роках відображено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Регіональна структура агропродовольчого експорту України, 2021–2024 рр. %

Регіон / напрямок	2021, %	2022, %	2023, %	2024, %
Країни ЄС	41	56	62	~65
Азія (без КНР)	28	21	17	~15
Китай	12	5	7	~8
Африка	9	9	4	~5
Туреччина	4	4	5	~4
Інші	6	5	5	~3

Джерело: складено автором за даними [39; 41]

За результатами січня–жовтня 2025 року обсяг експорту зернових культур з України становив 37,35 млн т. Порівняно з аналогічним періодом попереднього року цей показник скоротився майже вдвічі та наблизився до рівня, зафіксованого напочатку повномасштабної війни у 2022 році. Найвагомішу частку у структурі зернового експорту традиційно забезпечували кукурудза та пшениця, обсяги поставок яких досягли відповідно 13,53 млн т і 11,76 млн т. Серед інших товарних позицій агропродовольчого експорту важливе місце займали соняшникова олія (3,50 млн т), шрот (2,64 млн т), соєві боби (2,71 млн т), ріпак (1,35 млн т), ячмінь (1,37 млн т) та соєва олія (0,44 млн т). Водночас, експорт насіння соняшнику залишався незначним і становив лише 0,05 млн т.

Найбільші обсяги відвантаження аграрної продукції через морські порти були зафіксовані у березні 2025 року, коли експорт перевищив 4,2 млн т. Упродовж січня, лютого, квітня та травня показники морських перевезень не змінилися але мали певні не великі зміни у межах 3,6–3,9 млн т. Натомість у червні, липні та вересні спостерігалось зниження активності, внаслідок чого обсяги експорту скоротилися до 2,6–2,7 млн т на місяць. Паромне сполучення також відігравало важливу роль у забезпеченні зовнішніх поставок. Максимальний показник перевезень цим видом

транспорту був досягнутий у березні, тоді як найменший — у вересні. Залізничний транспорт найбільш інтенсивно використовувався у першій половині року: з січня по квітень щомісячні обсяги перевезень становили від 269 до 306 тис. т. У вересні цей показник знизився до 174 тис. т, що стало найнижчим значенням за досліджуваний період [49].

Важливим елементом аграрного експорту залишалася продукція, яка відноситься до таких товарних груп 16–24 УКТЗЕД. Її частка у загальному обсязі поставок на зовнішні ринки протягом аналізованого періоду утримувалася на рівні 12–13 %. Частка м'яса та м'ясної продукції була меншою і коливалася в межах 5–7 %. Водночас питома вага товарів із високим рівнем переробки та значною доданою вартістю не перевищувала 20–25 %, це говорить що сировинна спрямованість українського аграрного експорту була збережена та про наявність структурних дисбалансів у розвитку галузі [44].

2.3. Дослідження географічної структури експорту агропродовольчої продукції України

Географічний розподіл експортних потоків є важливою характеристикою ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави та рівня диверсифікації її торговельних зв'язків. Для України, яка належить до групи основних експортерів олійних та зернових культур у світі, важливим є постійний аналіз напрямів реалізації агропродовольчої продукції має особливе значення. Після початку повномасштабної війни у 2022 році географія зовнішніх поставок зазнала суттєвих трансформацій, що було зумовлено як руйнуванням звичайних ланцюгів поставок так і вимушеної адаптації до різних умов функціонування аграрного [51].

У 2021 році, який можна вважати останнім повним довоєнним роком, український аграрний експорт характеризувався широкою географією збуту. Найбільша частка поставок припадала на країни Європейського Союзу, які забезпечували близько 41 % загального обсягу експорту. Водночас вагому

роль відігравали ринки азійських країн, на які припадало понад 28 % експорту, тоді як частка Китаю становила близько 12 % [17]. Загальна вартість агропродовольчого експорту у цей період досягла рекордного показника — 27,7 млрд дол. США.

Воєнні події суттєво змінили сформовану систему міжнародної торгівлі. Блокування чорноморських портів значно ускладнило постачання продукції до традиційних споживачів в Азії та Африці, що зумовило необхідність пошуку альтернативних каналів збуту. Внаслідок розвитку сухопутних логістичних маршрутів через територію країн Європейського Союзу відбулося посилення європейського напряму експорту [21]. Уже у 2022 році частка ЄС у структурі українського агропродовольчого експорту зросла до 56 %, а у 2023 році досягла 57 % [18]. Подальше поглиблення торговельно-економічних зв'язків із країнами Європи сприяло тому, що за підсумками 2024 року частка європейського ринку наблизилася до 60 %, а вартість поставок аграрної продукції до держав-членів ЄС становила близько 14,9 млрд дол. США [56].

Регіональну структуру агропродовольчого експорту України у млрд. дол. США відображено у табл 2.9.

Таблиця 2.9

Регіональна структура агропродовольчого експорту України, 2021–
2024 рр.

Регіон	2021, млрд дол. США	2022, млрд дол. США	2023, млрд дол. США	2024, млрд дол. США	2024, %
Країни ЄС (27)	11,4	13,1	12,6	~14,9	~60
Азія (без КНР)	8,0	4,9	5,2	~4,5	~18
Китай	3,3	1,9	2,2	~2,0	~8
Африка	2,5	2,1	1,6	~1,5	~6
Близький Схід	1,2	0,9	0,8	~1,0	~4
Інші регіони	1,3	0,5	0,6	~0,9	~4
РАЗОМ	27,7	23,4	22,1 *	24,8	100

Джерело: складено автором за даними [45; 46; 49; 50]; * — дані Агрополіт [20]; ~ — розрахункові значення на основі оприлюднених часток

Інформація, наведена в табл. 2.9, свідчить про істотні зміни у регіональній структурі збуту української агропродовольчої продукції. Найбільш відчутні втрати спостерігалися на азійському та африканському напрямках. Зокрема, частка країн Азії (без урахування Китаю) у загальному обсязі експорту зменшилася з 28 % у 2021 році до 18 % у 2024 році, тоді як питома вага африканського ринку скоротилася з 9 % до 6 %. Основною причиною таких змін стали обмеження логістичного характеру. Використання сухопутних маршрутів для доставки продукції до країн Африки та Південно-Східної Азії значно підвищувало транспортні витрати, що негативно впливало на конкурентоспроможність українських товарів на цих ринках [55].

Певне покращення ситуації стало можливим після запуску Чорноморської зернової ініціативи, яка діяла з серпня 2022 року до липня 2023 року. Додатковим чинником стало функціонування тимчасового гуманітарного морського коридору, що дозволило частково відновити постачання агропродукції до країн Азії та Африки. На думку експертів УКАБ, у середньостроковій перспективі можна очікувати поступового повернення традиційних для України ринків збуту та зростання їхньої ролі у структурі експорту впродовж 2024–2025 років [54].

Дослідження складу провідних країн-імпортерів української агропродовольчої продукції демонструє суттєву трансформацію географічних пріоритетів зовнішньої торгівлі. До початку повномасштабної війни найбільшим покупцем української продукції залишався Китай, який був одним із ключових споживачів кукурудзи та соняшникової олії. Проте порушення логістичних ланцюгів призвело до зниження обсягів поставок, унаслідок чого вже у 2022 році Китай опустився на четверту позицію серед торговельних партнерів України.

У 2023 році ситуація частково стабілізувалася: обсяг китайського імпорту української агропродукції збільшився на 17 % та досяг 2,22 млрд дол. США, це повернуло країну до другої сходинки рейтингу [18]. Детальні

дані щодо десяти найбільших імпортерів української агропродовольчої продукції у 2022–2023 роках наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Топ-10 країн-імпортерів українського агропродовольства у 2022–
2023 рр., млрд дол. США

	Країна	Обсяг 2022р, млрд дол США	Обсяг 2023, млрд дол. США	Зміна, %
	Румунія	~2,6	2,88	+10,8
	Китай	1,90	2,22	+16,8
	Туреччина	~2,2	1,97	–10,5
	Польща	~2,7	1,80	–33,3
	Іспанія	~1,3	1,70	+30,8
	Нідерланди	~1,2	1,30	+8,3
	Єгипет	~0,7	1,10	+57,1
	Італія	~0,9	1,00	+11,1
	Німеччина	~0,7	0,86	+22,9
	Угорщина	~0,8	0,47	–41,3

Джерело: складено автором за даними [46; 47]

Однією з найбільш показових змін стало посилення ролі Румунії у зовнішній торгівлі аграрною продукцією. Якщо до війни ця країна не належала до числа основних партнерів України, то після блокування морських портів її значення суттєво зросло. Порт Констанца став одним із головних центрів перевалки українського зерна та олійних культур для подальшого транспортування на світові ринки. У 2023 році Румунія вперше посіла перше місце серед імпортерів української агропродовольчої продукції із загальним обсягом закупівель 2,88 млрд дол. США, що відповідало 13 % експорту [18]. Водночас значна частина цих поставок мала транзитний характер і надалі спрямовувалася до держав Близького Сходу та Африки [13].

Інша тенденція спостерігалася у взаємовідносинах з Польщею. У 2021–2022 роках країна залишалася одним із найбільших ринків збуту української

агропродукції, однак у 2023 році обсяги закупівель скоротилися приблизно на третину та становили 1,8 млрд дол. США. Це було спричинено запровадженням польською владою обмежень на імпорту окремих видів української сільськогосподарської продукції під впливом протестів місцевих виробників. Водночас окремі країни демонстрували протилежну динаміку. Зокрема, Іспанія збільшила закупівлі на 31 %, а Єгипет — на 57 %, це говорить про збільшення попиту на українську аграрну продукцію на цих ринках [53].

Упродовж 2024–2025 років лідерські місця серед країн експортерів України займали Туреччина, Нідерланди, Іспанія, Італія та Польща. Хоча частка Європейського Союзу у структурі агропродовольчого експорту дещо скоротилася до 47–49 % через відновлення окремих торговельних обмежень і запровадження квот на низку товарних позицій, саме європейський ринок продовжував залишатися основним напрямом реалізації української продукції [58].

Важливою особливістю досліджуваного періоду стало суттєве посилення, входження нашої країни до європейського сільськогосподарського простору. Здійснення вимог Угоди про асоціацію з ЄС, а також тимчасове скасування торговельних бар'єрів у 2022–2023 роках створили сприятливі умови для нарощування експорту. У результаті вартість поставок агропродовольчої продукції до країн ЄС зросла з 11,4 млрд дол. США у 2021 році до 12,6–14,9 млрд дол. США у 2023–2024 роках, що підтверджує зміцнення позицій України на європейському ринку [58]. До яких країн Експортувала найбільше продемонстровано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11.

Обсяги агропродовольчого експорту України до ключових країн ЄС,
2021–2024 рр., млрд дол. США

Країна ЄС	2021, млрд дол. США	2022, млрд дол США	2023, млрд дол. США	2024, млрд дол. США
Румунія	~0,9	~2,6	2,88	~3,1
Польща	~1,5	~2,7	1,80	~1,7
Іспанія	~0,8	~1,3	1,70	~2,7
Нідерланди	~0,7	~1,2	1,30	~1,8
Італія	~0,6	~0,9	1,00	~1,4
Німеччина	~0,4	~0,7	0,86	~1,1
Угорщина	~0,4	~0,8	0,47	~0,5

Джерело: складено автором за даними [46; 47; 40; 2];

Особливо динамічне зростання обсягів імпорту української агропродовольчої продукції серед держав Європейського Союзу продемонструвала Іспанія. Якщо у 2021 році вартість поставок до цієї країни становила близько 0,8 млрд дол. США, то вже у 2024 році показник досяг 2,7 млрд дол. США, збільшившись більш ніж утричі. Така тенденція значною мірою пов'язана зі зростанням попиту з боку іспанської харчової та переробної промисловості на зернові культури й соняшникову олію. Відчутне нарощування закупівель також спостерігалось у Нідерландах, які виконують роль одного з найбільших логістичних і реекспортних центрів Європи. За досліджуваний період обсяг імпорту української продукції зріс із 0,7 до 1,8 млрд дол. США [13; 17].

За підсумками 2025 року серед основних імпортерів української пшениці залишаються Туреччина, Єгипет, Іспанія та Алжир, тоді як найбільшими споживачами кукурудзи виступають Туреччина, Іспанія та Італія. Провідними ринками збуту соняшникової олії є Іспанія та Нідерланди [58].

На відміну від зазначених країн, Угорщина демонструвала тенденцію до скорочення імпорту української агропродовольчої продукції. Ринок закупівель у 2023 році зменшився більш ніж на 40% відносно показників що були у минулому році. У грошовому еквіваленті обсяги знизилися ВІД 0,8 млрд дол. США до 0,47 млрд дол. США. Одним із ключових чинників такого скорочення стало запровадження обмежувальних заходів щодо ввезення

українського зерна, які за своїм змістом були подібними до рішень, ухвалених Польщею [53].

Попри активне зміцнення позицій на європейському ринку, Україна продовжує підтримувати торговельні відносини з традиційними партнерами за межами Європейського Союзу. Особливе значення має Китай, який залишається найбільшим окремим покупцем української агропродовольчої продукції серед неєвропейських держав. У структурі китайського імпорту домінують кукурудза та соняшникова олія, а загальна вартість поставок у 2024 році становила близько 2 млрд дол. США [24].

Важливе місце у зовнішньоторговельних зв'язках України займає Туреччина. Окрім статусу одного з найбільших споживачів української аграрної продукції, ця країна виконує функцію важливого транспортно-логістичного вузла. Участь Туреччини у здійсненні Чорноморської зернової ініціативи стала початком відновлення морського експорту та посилила її значення для українського аграрного сектору. У 2023 році вартість експорту агропродовольчої продукції до Туреччини наблизилася до 1,97 млрд дол. США, що відповідало приблизно 9 % загального аграрного експорту країни. У наступні роки Туреччина продовжила утримувати позиції серед ключових покупців українських зернових та олійних культур [57].

Серед держав позаєвропейського простору позитивною динамікою також вирізняється Єгипет. У 2023 році обсяг закупівель української продукції на цьому ринку зріс на 57 % і перевищив 1,1 млрд дол. США. Надалі країна зберегла високі темпи нарощування імпорту та входила до переліку держав із найбільшим приростом закупівель української аграрної продукції [24]. Крім того, Єгипет залишається одним із головних споживачів української пшениці та конкурує з Туреччиною й Алжиром за лідерські позиції серед імпортерів цієї культури [59].

Країни Африки та Близького Сходу, хоча й поступаються європейському напрямку за масштабами закупівель, продовжують відігравати важливу роль у диверсифікації зовнішніх ринків збуту

української агропродовольчої продукції. Подальше зміцнення позицій України в цих регіонах значною мірою залежатиме від стабільності функціонування морських логістичних маршрутів, а також від кон'юнктури світового аграрного ринку. За оцінками експертів УКАБ, упродовж 2025–2026 років можливе поступове відновлення присутності українських експортерів на ринках Африки та Близького Сходу завдяки розширенню експортної інфраструктури та покращенню умов міжнародної торгівлі [60].

Висновки до розділу 2.

Проведений аналіз експорту агропродовольчої продукції України у 2021–2025 рр. дозволяє сформулювати такі ключові висновки.

1. Найбільш фундаментальним структурним зрушенням стала «євроцентризація» агроекспорту: частка ЄС зросла з 41% у 2021 році до 57–60% у 2023–2024 роках. Це відбулося передусім унаслідок логістичної переорієнтації, а не зміни попиту, що зумовлює структурну залежність від єдиного торговельного блоку [46; 48].

2. Серед окремих країн-партнерів найбільш показовою є трансформація ролі Румунії (з периферійного партнера до лідера через транзитну функцію), Польщі (від стабільного покупця до учасника торговельного конфлікту), а також зростання Іспанії та Єгипту як нових стратегічних ринків [47; 51].

3. Надмірна концентрація агроекспорту в межах одного регіону (ЄС) формує стратегічний ризик: введення навіть часткових торговельних обмежень — як це відбулося у 2024 році — здатне суттєво вплинути на дохідність аграрного сектора. Диверсифікація географічних ринків є пріоритетним завданням зовнішньоторговельної політики [48; 52].

4. Збереження позицій Китаю, Туреччини та зростання Єгипту свідчать, що азійські та близькосхідні ринки залишаються затребуваними, і відновлення їх частки є реалістичним за умови стабілізації морської логістики. Зазначені тенденції формують вихідні умови для розроблення рекомендацій, що будуть представлені у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи виробництва вітчизняної агропродовольчої продукції та відновлення її експорту.

Сільське господарство залишається ключовою галуззю економіки Щороку в ньому відбуваються зміни щодо виробництва агропродовольчої продукції. Виробництво агропродовольчої продукції відбувається за такими тенденціями (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Динаміка покращення агропродовольчої продукції України

Тенденції розвитку виробництва агропродовольчої продукції в Україні				
Розвиток органічного землеробства	Використання енергоефективних технологій	Використання технологій Інтернету	Розвиток ринку страхування сільськогосподарських культур	Розвиток експорту агропродовольчої продукції

Джерело: складено автором за даними [51; 54]

Не дивлячись на наслідки воєнних дій та складних кліматичних умов, аграрний сектор України у 2025 році представив достатньо високий рівень виробництва. За підсумками року валовий збір зернових культур становив 57,6 млн т, тоді як виробництво олійних культур досягло 17,3 млн т. При цьому загальний обсяг урожаю зернових оцінювався на рівні близько 60 млн т.

Досягнуті результати є важливими якщо ми розглядаємо інтеграцію України до європейського економічного простору. За обсягами виробництва зернових культур Україна входить до числа найбільших виробників Європи та поступається лише Франції, де було зібрано 63,1 млн т зерна. Водночас українські показники перевищують результати Німеччини та Польщі, які виробили відповідно 45,2 млн т та 36,5 млн т зернових культур.

Особливо вагомими залишаються позиції України у виробництві кукурудзи та соняшнику. Врожайність кукурудзи за 2025 рік становила 23.5% млн т, це дало можливість зайняти країні лідерські позиції серед європейських виробників цієї культури. Аналогічна ситуація спостерігається

і на ринку соняшнику, де обсяги українського виробництва досягли 9 млн т, перевищивши сукупний показник багатьох європейських держав.

Середня врожайність зернових культур за період 2025 року на території України становила 5,08 т/га. Хоча цей показник залишався нижчим за середньоєвропейський рівень, відставання не було суттєвим. За продуктивністю зернового виробництва Україна випереджала окремі країни Європейського Союзу, зокрема Іспанію та Румунію. Водночас Франція та Німеччина демонстрували значно вищі показники врожайності, це говорить про існування значного резерву для підвищення ефективності вітчизняного агровиробництва. Скорочення цього розриву можливе завдяки оновлення матеріально-технічної бази, освоєння нових технологій та розширення можливостей фінансування аграрного сектору [1].

Головним показником для зміцнення конкурентних позицій підприємств аграрного сектору є впровадження сучасних технологічних рішень. Цифровізація виробництва, використання безпілотних літальних апаратів, елементів штучного інтелекту, біотехнологій та інших інновацій сприяють раціональнішому використанню ресурсів і зростанню продуктивності сільського господарства [62].

Суттєвого поширення набули системи дистанційного моніторингу сільськогосподарських угідь. Завдяки використанню супутникових технологій та дронів агровиробники можуть оперативно оцінювати стан посівів, контролювати якість ґрунтів, прогнозувати виникнення захворювань рослин та визначати оптимальні строки проведення польових робіт [63]. Водночас сучасна сільськогосподарська техніка, оснащена автоматизованими системами керування та різними новітніми технологіями як наприклад штучний інтелект це дає високу точність виконання виробничих операцій, що дозволяє зменшити витрати добрив, засобів для допомоги рослинам, та паливе [64].

Перспективним напрямом розвитку є також використання бінарних посівів, які передбачають одночасне вирощування декількох культур на

одній площі. Така технологія позитивно впливає на родючість ґрунтів покращує живлення, дозволяє скоротити потребу у внесенні азотних добрив [4]. Крім зазначених інновацій, аграрні виробники дедалі частіше застосовують інноваційні технології, що сприяє підвищенню продуктивності господарювання та посиленню конкурентоспроможності української агропродукції на міжнародних ринках.

Важливою складовою забезпечення стабільності аграрного виробництва є розвиток системи агрострахування. Сільське господарство традиційно належить до галузей із високим рівнем ризику через залежність від погодних умов, поширення шкідників та інших непередбачуваних факторів. Тому очікується подальше зростання попиту на страхові послуги у сфері агровиробництва. Розширення страхового покриття буде мати вплив на зменшення різних фінансових ризиків і підвищенню економічної стійкості сільськогосподарських підприємств [65].

Важливо звернути увагу на енергоефективні технології у діяльності аграрних господарств. З метою скорочення показників екологічного навантаження та електроресурсів виробники дедалі активніше використовують альтернативні джерела енергії, зокрема сонячні електростанції та вітрові установки. Очікується, що тенденція до впровадження таких рішень збережеться і надалі.

Поступова адаптація аграрного сектору до умов воєнного часу створює передумови для його подальшого розвитку. Як свідчать прогнози різних дослідників з Інституту аграрної економіки, 2026 рік буде направлений на збільшення валового збору та виготовлення сільгосппродукції, але досягнення довоєнних показників поки що залишається перспективою майбутніх років. Згідно з прогнозними оцінками, валова продукція аграрної галузі може зрости на 2,8 % порівняно з 2025 роком. Така динаміка пов'язана з поступовим пристосуванням підприємств до нових умов господарювання, удосконаленням логістичних процесів, освоєнням нових ринків збуту та підвищенням ефективності використання наявних ресурсів.

Водночас навіть за умови прогнозованого зростання аграрного виробництва у найближчі роки його обсяги залишатимуться нижчими за довоєнний рівень. За оцінками фахівців, у 2026 році показники галузі все ще поступатимуться результатам 2021 року приблизно на 20 %. Така ситуація повідомляє що відновлення агропродовольчого сектору потребуватиме тривалого часу, значних інвестиційних ресурсів та комплексної державної підтримки. Важливим чинником подальшого розвитку залишається модернізація виробничих потужностей, удосконалення логістичної інфраструктури та забезпечення стабільного доступу до міжнародних ринків збуту, оскільки значна частина вітчизняної аграрної продукції традиційно орієнтована на експорт.

Одним із найважливіших інструментів підтримки зовнішньої торгівлі в умовах воєнного часу стала Чорноморська зернова ініціатива. Угода була укладена за участю України, Туреччини, Організації Об'єднаних Націй та Російської Федерації для спокійного морського експорту зерна й продовольства через Чорне море. Документ передбачав функціонування спеціального гуманітарного коридору для того щоб судна могли пройти з контролем вантажів та гарантуванням безпеки екіпажів. Завдяки реалізації цієї домовленості на світові ринки було поставлено близько 33 млн т української аграрної продукції, що мало важливе значення не лише для стабілізації української економіки, а й для гарантування безпеки.

Документ який був підписаний 22 липня 2022 року, що вказував на безпечний вивіз продуктів харчування та зерна, мав на меті перезапуск ключових портових вузлів України, серед яких — Одеса, Чорноморськ та Південного. Термін дії домовленостей становив 120 днів із можливістю подальшого продовження, яке було реалізоване в листопаді 2022 року. Відновлення роботи морських портів дозволило суттєво активізувати експортні операції вже в перші місяці реалізації угоди.

Зокрема, протягом серпня 2022 року, який став яку припадало майже дві третини поставок. Значними також були обсяги експорту пшениці та

ячменю. Географія поставок охоплювала країни Азії, Європи та Африки, що підтверджувало важливу роль України у забезпеченні світових продовольчих ринків. Частина вантажів була спрямована в межах гуманітарних програм ООН до країн, які найбільше потребували продовольчої допомоги.

Упродовж перших трьох місяців функціонування цього морського маршруту з гаваней Одеси, Південного та Чорноморська дозволило вивезти на зовнішні ринки близько 10 млн тонн сільськогосподарської продукції. Було перевезено олійні та зернові культури, а також різноманітні продукти їхньої переробки. Значну частину цих поставок становила пшениця, яка має важливу роль для безпеки у продовольчому секторі багатьох країн Африки та Близького Сходу [69].

Ефективність морського експорту підтверджується і результатами наступних маркетингових сезонів. За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, від початку 2025/2026 маркетингового року експорт зернових культур перевищив 32 млн т. Основними товарними позиціями залишалися кукурудза та пшениця, на які припадала переважна частина поставок. Водночас спостерігалось певне скорочення обсягів експорту порівняно з попереднім маркетинговим роком, що було пов'язано зі зменшенням виробництва та складною ситуацією на зовнішніх ринках [70].

Наведені показники підтверджують вагоме значення морських логістичних маршрутів для функціонування агропродовольчого сектору України. Проте припинення дії зернової угоди та зростання безпекових ризиків у Чорному морі актуалізували питання диверсифікації експортних шляхів. Україна була змушена прискорити розвиток альтернативних логістичних рішень, здатних забезпечити безперервність поставок аграрної продукції за кордон.

У відповідь на блокування традиційних морських маршрутів було активізовано використання сухопутних транспортних коридорів. Особливу роль у цьому процесі відіграли «Шляхи солідарності», започатковані Європейським Союзом у 2022 році. Ця ініціатива об'єднала залізничні,

автомобільні та річкові маршрути, що дозволило підтримати експортно-імпорتنі операції України в умовах війни. За період функціонування альтернативних логістичних каналів було перевезено близько 170 млн т різних вантажів, з яких понад 80 млн т становили зернові та олійні культури [73].

Залізничний транспорт став одним із ключових елементів нової логістичної системи. Водночас його використання супроводжується низкою технічних обмежень, пов'язаних насамперед із різницею між українською та європейською шириною колії. Для підвищення ефективності перевезень активно впроваджуються інтермодальні технології, контейнерні перевезення та спеціалізовані логістичні рішення. Одним із прикладів стала організація перевезень за принципом «ро-ла», що дозволяє транспортувати вантажні автомобілі залізницею та скорочувати час проходження кордону [73].

Також сухопутних маршрутів супроводжувався певними труднощами. Значне збільшення обсягів української агропродукції у сусідніх держав викликало занепокоєння місцевих виробників та стало підставою для запровадження окремими країнами Східної Європи тимчасових обмежень на імпорту українського зерна. Такі заходи вплинули на структуру логістичних потоків та вимагали знаходження різних рішень щоб забезпечити безперервний [71].

Додатковим викликом для українських експортерів стало завершення режиму повної торговельної лібералізації між Україною та Європейським Союзом. Нові умови торгівлі передбачають повернення до механізмів, визначених Угодою про асоціацію, включаючи застосування окремих тарифних обмежень та захисних інструментів щодо чутливих категорій агропродовольчої продукції. Саме тому критично важливим стає зростання конкурентного потенціалу українського агробізнесу, знаходження альтернативних торговельних майданчиків і значне покращення портово-транспортних комплексів

Незважаючи на зміну відносин із країнами ЄС, деяк держави-члени продовжують дотримуватися власної політики щодо імпорту української аграрної продукції. Зокрема, Польща та Угорщина заявили про намір і надалі застосовувати національні обмеження на ввезення окремих видів сільськогосподарських товарів з України. Польська сторона зберегла заборону на імпорт пшениці, кукурудзи, ріпаку, соняшнику та продукції їх переробки, тоді як Угорщина обґрунтовує аналогічні заходи необхідністю підтримки внутрішнього аграрного сектору та захисту національних виробників від цінового тиску [74].

Важливим напрямом диверсифікації експортної логістики стало нарощування потенціалу дунайських портів. Упродовж воєнного періоду їхні перевантажувальні можливості суттєво зросли, перевищивши довоєнні показники майже у п'ять разів. У результаті пропускна спроможність придунайських портових комплексів досягла близько 3 млн т зернових вантажів на місяць, а за умови ефективного поєднання з наземними транспортними маршрутами потенційний обсяг перевезень може зрости до 5 млн т щомісячно. Якщо у 2022 році через дунайські порти було перевалено близько 15 млн т вантажів, то лише за перші п'ять місяців 2023 року цей показник наблизився до 12 млн т [74].

Подальший розвиток Дунайського транспортного коридору розглядається як найголовніший чинник для безперервного українського експорту. Вирішальне значення мають модернізація прикордонної інфраструктури, розширення пропускної спроможності пунктів перетину кордону з країнами ЄС, оновлення залізничної мережі та розвиток логістичних центрів. Ці заходи не лише сприятимуть збільшенню експортних можливостей у середньостроковій перспективі, а й посилюватиме економічну інтеграцію України з Європейським Союзом. У цьому контексті «Шляхи солідарності» набувають стратегічного значення як інструмент підтримки зовнішньої торгівлі та післявоєнної відбудови держави [76].

Одним із актуальних завдань залишається вдосконалення механізмів перевалки вантажів між річковим і морським транспортом через Україну та Румунію. Збільшення ефективності роботи дунайських портів можливе завдяки відновленню та модернізації портової інфраструктури, будівництву нових терміналів і зерноскладів, поглибленню судноплавних шляхів, а також розвитку мультимодальних транспортних рішень. Додаткові перспективи відкриває використання портової інфраструктури Хорватії на Дунаї та Адріатичному морі. Формування нових логістичних ланцюгів із залученням різних видів транспорту може стати важливим резервом для розширення експорту агропродовольчої продукції на міжнародні ринки.

Особливе значення для майбутнього українського аграрного експорту мають торговельно-економічні відносини з Європейським Союзом, який упродовж останніх років залишається головним напрямом збуту вітчизняної продукції. Подальше поглиблення співпраці між сторонами створює передумови для розширення доступу українських виробників до європейського ринку та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Важливим кроком у цьому контексті було завершення консультацій України з Європейською Комісією, що відбулося 30 червня 2025 року. Предметом переговорів став перегляд умов функціонування ПВЗВТ (Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі). Затверджений відомий як ПВЗВТ 2.0, передбачає більш стабільні та довгострокові умови торговельної взаємодії порівняно з тимчасовими преференційними механізмами, які діяли після початку повномасштабної війни. Хоча новий режим містить окремі обмежувальні інструменти для чутливих товарних груп, він водночас розширює можливості взаємного доступу до ринків і відповідає стратегічному курсу України на членство в Європейському Союзі. Реалізація цих домовленостей може стати важливим етапом поступового включення української економіки до єдиного європейського ринку [77].

Отже, подальший розвиток системи експорту агропродовольчої продукції потребує комплексного підходу, що враховуватиме як безпекові

виклики воєнного часу, так і довгострокові тенденції трансформації міжнародної торгівлі. Вирішальне значення матимуть розширення логістичних можливостей, модернізація транспортної інфраструктури, адаптація до нових умов співпраці з ЄС та відновлення ефективних торговельних маршрутів. Саме ці чинники визначатимуть конкурентоспроможність українського аграрного сектору та його позиції на світовому ринку в найближчі роки.

3.2. Шляхи вдосконалення державного регулювання та підтримки експорту в Україні

Важливою передумовою зміцнення позицій України на світових агропродовольчих ринках є формування ефективної підтримки експорту і державного регулювання експорту. В умовах посилення міжнародної конкуренції та воєнних викликів особливого значення набуває вдосконалення фінансових, інституційних та регуляторних механізмів, які сприяють просуванню вітчизняної продукції за кордон.

Якщо дивитися на шлях різних Європейських країн то можна побачити, що успішний розвиток агроекспорту забезпечується не лише виробничим потенціалом, а й наявністю дієвих інструментів державної підтримки.

Найголовнішим чинником в такій системі в Україні виступає Експортно-кредитне агентство. Його діяльність спрямована на мінімізацію ризиків, які супроводжують зовнішньоекономічні операції, шляхом страхування експортних контрактів та кредитних ресурсів, залучених для виконання експортних зобов'язань. Використання цього інструменту дозволяє підприємствам активніше освоювати нові ринки збуту, а фінансовим установам — розширювати кредитування експортерів навіть в умовах підвищеної економічної невизначеності [78].

Статистичні дані свідчать про поступове посилення ролі агентства у підтримці українського експорту. Протягом перших семи місяців 2025 року за його участі було забезпечено експортні операції на суму майже 8,9 млрд

грн, це набагато більше показників такого ж періоду але за минулий рік. Загальний обсяг підтриманого нересурсного експорту перевищив 10 млрд грн, що підтверджує трансформацію ЕКА у важливий елемент державної експортної політики [79].

Суттєвим кроком стало розширення можливостей використання страхових інструментів агентства у взаємодії з банківською системою. Визнання страхового покриття ЕКА належним забезпеченням кредитів та дає можливості щоб знаходити фінансування для підприємств, що не мають заставної бази. Крім того, із 2024 року агентство отримало право страхувати ризики, пов'язані з воєнними загрозами, що є особливо актуальним для українських експортерів в умовах триваючої агресії [79; 80].

Водночас державна підтримка експорту не обмежується діяльністю ЕКА. Важливу роль продовжують відігравати програми пільгового кредитування, зокрема механізм «Доступні кредити 5–7–9 %». Його реалізація спрямована на підтримку платоспроможності підприємств аграрного бізнесу та гарантування доступу до оборотних коштів. Зараз пріоритетом державної політики стає не стільки пряме бюджетне фінансування виробників, скільки створення ефективних механізмів гарантування кредитів, страхування ризиків і здешевлення фінансових ресурсів за участю міжнародних партнерів [81; 82].

Одним із визначальних факторів подальшого розвитку агроекспорту є адаптація українського законодавства до вимог Європейського Союзу. Доступ до європейського ринку дедалі більше залежить від відповідності продукції сучасним стандартам якості, санітарним і фітосанітарним нормам, а також екологічним вимогам. Саме тому пріоритетним завданням є заохочення вітчизняних виробників до міжнародних моделей управління якістю та продовольчої безпеки, як-от ISO, HACCP і GlobalG.A.P. Надання компенсацій на проходження сертифікації може суттєво розширити коло підприємств, здатних працювати на ринках ЄС [83].

Важливою складовою державної політики залишається розвиток системи агрострахування. Умови ведення сільськогосподарського виробництва мають значний ризику через залежність від погодних факторів, епізоотичних загроз та інших непередбачуваних обставин. Саме тому удосконалення механізмів страхового захисту розглядається як один із засобів підвищення стабільності аграрного виробництва та забезпечення прогнозованості експортних поставок. Прийняті урядом зміни щодо порядку надання державної підтримки страхування аграрної продукції підтверджують прагнення держави до розвитку цього напрямку [84].

Покращення експортного потенціалу в нашій країні залежить від співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Значні можливості для модернізації аграрного сектору відкриває європейська програма Ukraine Facility, яка передбачає залучення різних ресурсів для економічного відновлення та реалізації структурних реформ. Для агропродовольчого комплексу це створює додаткові можливості фінансування відбудови логістичної інфраструктури, модернізації зрошувальних систем, розвитку портів терміналів та транспортних вузлів [85].

Також, залучення міжнародного фінансування ускладнюється високим рівнем ризику, який міжнародні організації та страхові агентства пов'язують з Україною. Високі страхові ставки, вимоги щодо фінансової прозорості підприємств та необхідність дотримання міжнародних стандартів корпоративного управління нерідко обмежують доступ бізнесу до зовнішніх ресурсів. Важливою місією країни є розширення співпраці з міжнародними інституціями, зокрема MIGA та експортно-кредитними агентствами країн-партнерів, для формування механізмів спільного страхування та розподілу ризиків [86].

Не менш важливим напрямом залишається розвиток аграрної дипломатії. Підтримка участі українських виробників у міжнародних виставкових заходах, укладання нових міждержавних угод у сфері фітосанітарного контролю і поширення ідеї про успішний Український імідж

як надійного постачальника продовольства сприятимуть розширенню географії експорту. Реалізація таких заходів потребує тісної взаємодії між органами державної влади, дипломатичними установами та профільними галузевими організаціями [83].

Окремої уваги заслуговує інформаційна підтримка малих і середніх виробників, такі зазвичай мають мало досвіду для роботи на міжнародних ринках. Впровадження консультативної допомоги, супровід експортних операцій та сприяння пошуку іноземних партнерів можуть істотно підвищити рівень залучення цієї категорії підприємств до міжнародної торгівлі. Перспективним інструментом у цьому напрямі є створення регіональних експортних хабів, які забезпечуватимуть комплексне обслуговування експортерів у питаннях логістики, митного оформлення, маркетингу та юридичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності [82].

Можна сказати, що покращення політики у сфері агроекспорту потребує комплексного підходу, що поєднуватиме фінансову підтримку, гармонізацію нормативно-правової бази з європейськими вимогами, розвиток інституційної інфраструктури та активне залучення міжнародних ресурсів. Втілення цих заходів допоможе покращити конкурентноспроможні переваги української агропродовольчої продукції, розширенню присутності на світових ринках та забезпеченню стабільного зростання експортних надходжень у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3.

Ми дослідили, що тенденціями розвитку виробництва агропродовольчої продукції в Україні є: розвиток органічного землеробства, використання енергоефективних технологій, використання технологій Інтернету, розвиток ринку страхування сільськогосподарських культур та розвиток експорту агропродовольчої продукції.

Покращення системи Українського регулювання підтримки агроекспорту має відбуватися за кількома взаємопов'язаними напрямками:

розбудовою фінансових механізмів підтримки; регуляторною гармонізацією з вимогами ЄС; інституційною розбудовою системи аграрної дипломатії та просування бренду «Зроблено в Україні» на міжнародних продовольчих ринках; максимального залучення ресурсів міжнародних фінансових інституцій для відбудови виробничої та логістичної інфраструктури галузі тощо.

Перспективним шляхом покращення українського експорту агропродовольства повинно стати створення регіональних експортних хабів — центрів, що надаватимуть комплексні послуги з митного оформлення, логістичного планування, пошуку покупців та юридичного супроводу зовнішньоекономічних операцій.

ВИСНОВКИ

Здійснений науковий пошук дав змогу побачити реальну картину у сфері експорту аграрної продукції України та визначити потенційні напрямки розвитку у майбутньому.

1. Аналіз який було проведено показав, що аграрний сектор має вагоме значення для забезпечення світової продовольчої безпеки. Зростання чисельності населення світу та нерівномірність розміщення продовольчих ресурсів підвищують роль міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Україна залишається одним із ключових учасників глобального аграрного ринку, займаючи провідні позиції з виробництва та експорту зернових, олійних культур і продуктів їх переробки.

2. У ході дослідження було виявлено значний вплив повномасштабного вторгнення на функціонування аграрного сектору. Галузь зіткнулася з проблемами втрати частини земельного фонду, нестачі трудових ресурсів, пошкодження логістичної та виробничої інфраструктури, а також із значним зростанням витрат. Разом із тим, аграрні підприємства змогли адаптуватися до нових умов роботи, а повернення під контроль України окремих територій частково сприяло відновленню виробничого потенціалу.

3. Розгляд методичних підходів до оцінювання зовнішньоторговельної діяльності підтвердив доцільність використання системи взаємопов'язаних показників для аналізу експортних операцій. Поєднання абсолютних і відносних індикаторів дозволяє комплексно оцінювати масштаби зовнішньої торгівлі, рівень відкритості економіки та результативність зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

4. Аналіз статистичних даних засвідчив, що не дивлячись на воєнний стан, аграрний сектор залишається одним із головних джерел валютних надходжень країни. У 2024 році обсяг товарного експорту України перевищив 41 млрд дол. США, а значна частина цього показника була сформована за рахунок реалізації агропродовольчої продукції. Найбільшу

роль у експортуванні відіграють зернові культури, рослинні олії та окремі види переробленої продукції.

5. Проведене дослідження щодо структури Українського товарного експорту вказало на збереження сировинної спрямованості українського агроекспорту. Водночас спостерігається поступове збільшення частки продукції з більшою доданою вартістю, що свідчить про позитивні тенденції розвитку переробної галузі та створює передумови для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі.

6. Аналіз географічної структури експорту показав, що основними споживачами українських продуктів харчування та сировини залишаються держави ЄС. Африканського континенту та Азії. Найбільшу питому вагу в структурі експорту формують замовлення з Іспанії, Нідерландів, Єгипту, Туреччина, Китай, Італія, Польща та інші великі імпортери продовольства. Разом із тим, зберігається потреба в подальшому розширенні географії експорту та пошуку нових торговельних партнерів.

7. Серед основних факторів, які стримують розвиток агропродовольчого експорту, варто виділити воєнні ризики, руйнування транспортної та портової інфраструктури, великі витрати на ланцюги поставок, недостатня кількість робочої сили й виробництво, а також складність залучення міжнародного фінансування через підвищені ризики ведення бізнесу в Україні.

8. Майбутній розвиток агропродовольчого сектору помітно пов'язаний з модернізацією виробництва та впровадженням нових технологій. Збільшення цифровізації та вдосконалення точного землеробства, використання енергоощадних рішень, розширення органічного виробництва та вдосконалення системи агрострахування можуть сприяти зростанню конкурентоспроможності української продукції на зовнішньому ринку.

9. Зроблене дослідження вказало напрямки які є пріоритетними щоб покращити агроекспортну політику України. Серед них — подальше наближення нормативної бази до стандартів Європейського Союзу,

підтримка впровадження міжнародних систем сертифікації, розвиток механізмів агрострахування, розширення діяльності Експортно-кредитного агентства, активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, посилення аграрної дипломатії та створення регіональних центрів підтримки експортерів.

Таким чином, агропродовольчий експорт є найголовнішим чинником стійкості нашої економіки під час воєнних дій на території нашої держави. Майбутнє агропродовольчого сектору України залежить від покращення технологій виробництва, ефективної політики нашої держави, відновлення логістичної інфраструктури та розширення присутності української продукції на світових ринках. Реалізація запропонованих заходів неодмінно призведе до сталого розвитку продовольчого потенціалу України, та збільшить її конкурентноспроможність аграрного сектору та забезпеченню стабільного зростання валютних надходжень у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духницький Б. В. Глобальний попит на продовольство // Економіка АПК. 2018. № 8. С. 102–110.
2. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2026).
3. Державна податкова служба України: офіційний вебсайт. URL: <https://tax.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2026).
4. FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat> (дата звернення: 18.06.2026).
5. Пугачов М. І., Духницький Б. В., Пугачов В. М. Перспективні напрями експорту агропродовольчої продукції України: 20 провідних країн-імпортерів пшениці. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 28 с.
6. Pugachov N. The Eurasian Wheat Belt and Food Security: Global and Regional Aspects. Cham: Springer International Publishing, 2017. 180 p.
7. Власов В. І. Глобалістика: історія, теорія: монографія: у 2 т. Т. 2. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2012. 856 с.
8. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність аграрного сектору економіки України // Економіка АПК. 2021. № 4. С. 6–17.
9. Сичевський М. П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні // Економіка АПК. 2019. № 1. С. 6–16.
10. Агробізнес України. Звіт за 2018 рік. URL: <https://agribusinessinukraine.com> (дата звернення: 18.06.2026).
11. Global Food Security Index 2018. The Economist Intelligence Unit. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com> (дата звернення: 18.06.2026).
12. Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (дата звернення: 18.06.2026).
13. Розвиток торгівлі та захист прав споживачів / Міністерство економіки України. URL: <http://me.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2026).

14. Як використовуються бюджетні кошти на підтримку фермерських господарств. URL: <http://www.dkrs.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2026).
15. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Стан розвитку транспорту України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html> (дата звернення: 18.06.2026).
16. AgroNews: інформаційний портал. URL: <https://agronews.ua> (дата звернення: 18.06.2026).
17. Гаврилюк І. І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу // Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3344/3271> (дата звернення: 18.06.2026).
18. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 18.06.2026).
19. Ковтун Е. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2018. № 2. С. 41–45.
20. Легостаєва О. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України // Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 2. С. 28–32.
21. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу // Ефективна економіка. 2019. № 4.
22. Гаврилюк І. І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні // Економіка та суспільство. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2126> (дата звернення: 18.06.2026).

23. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: аналітична доповідь. Київ: Центр Разумкова, 2024. 229 с. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 18.06.2026).

24. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: аналітична доповідь. Київ: Центр Разумкова, 2024. 229 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

25. У ЗСУ служать близько 200 тисяч аграріїв: в агросекторі відчувається брак кадрів. URL: <https://landlord.ua/news/u-zsu-sluzhat-blyzko-200-tysyach-agrariyiv-v-agrosektori-vidchuvayetsya-brak-kadriv/> (дата звернення: 18.06.2026).

26. Заробітна плата в агросекторі у 2025 році: тенденції та прогнози. URL: <https://agroreview.com/content/zarobitna-plata-agrosektori-2025-roczii/> (дата звернення: 18.06.2026).

27. Третина українських земель є потенційно небезпечною для сільськогосподарських робіт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/tretina-ukrainskih-zemel-e-potencijno-nebezpecnou-dla-sg-robit> (дата звернення: 18.06.2026).

28. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Київ: Київська школа економіки, 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

29. Російські ракетні удари по цивільних суднах та портовій інфраструктурі поглиблюють світову продовольчу кризу / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35920.html> (дата звернення: 18.06.2026).

30. В Україні 35 % продовольства псується через брак овочесховищ. URL: <https://agronews.ua/news/v-ukrayini-35-prodovolstva-psuyetsya-cherez-brak-ovocheshovyshh/> (дата звернення: 18.06.2026).

31. FAO. Ukraine: Impact of the war on agricultural enterprises – Findings of a nationwide survey of agricultural enterprises with land up to 250 hectares, January–February 2023. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. URL: <https://doi.org/10.4060/cc5755en> (дата звернення: 18.06.2026).

32. Інфляційний звіт. Січень 2025 року / Національний банк України. Київ, 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q1.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

33. Цьогоріч погодні умови для сівби озимих під урожай 2025 склалися вкрай несприятливі – фахівці. URL: <https://kurkul.com/news/37020-tsogorich-pogodni-umovi-dlya-sivbi-ozimih-pid-urojay-2025-sklalisya-vkrayne-nespriyatlivy--fahivtsi> (дата звернення: 18.06.2026).

34. Аграрна політика України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_agrarna_politika_210325.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

35. Державна митна служба України. Статистика зовнішньої торгівлі. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2026).

36. Виробництво соняшникової олії скоротилося... // ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/virobnitstvo-sonjashnikovoji-oliji-skoroti> (дата звернення: 18.06.2026).

37. Торгівля РФ зерном з тимчасово окупованих територій України. URL: <https://szru.gov.ua/news-media/news/torhivlya-rf-zernom-z-tot-ukrainy> (дата звернення: 18.06.2026).

38. Результати діяльності металургійної галузі України. URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurgiynoi-62/> (дата звернення: 18.06.2026).

39. FAO Food Price Index. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (дата звернення: 18.06.2026).

40. Міністерство аграрної політики та продовольства України. За 2021 рік Україна збільшила зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko> (дата звернення: 10.05.2025).

41. Державна митна служба України. Статистика зовнішньої торгівлі. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2025).

42. Інститут аграрної економіки. У 2023 році частка агропродукції в експорті зросла до 62 %. URL: <https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-chastka-ahroproduksii-v-eksporti-zrosla-do-62/> (дата звернення: 10.05.2025).

43. Зростання експорту та імпорту агропродукції України у 2024 році // AgroWeek. URL: <https://agroweek.com/agroekonomika/zrostannya-eksportu-importu-agroproduktsiyi-ukrayiny/> (дата звернення: 10.05.2025).

44. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни // Юридика газета. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html> (дата звернення: 10.05.2025).

45. Підсумки агроекспорту-2023: куди і скільки агропродукції відправила Україна // Elevatorist. URL: <https://elevatorist.com/spetsproekt/210-agrarniy-eksport-2023-skilki-i-kudi-prodali-zerna-ta-oliyi> (дата звернення: 10.05.2025).

46. Експорт не зупинити: чи матиме Україна нові можливості збуту агропродукції // AgroPortal. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/eksport-ne-zupiniti-chi-matime-ukrajina-novi-mozhlivosti-zbutu-agroprodukciji> (дата звернення: 10.05.2025).

47. USDA Foreign Agricultural Service. Ukraine Agricultural Overview. URL: <https://www.fas.usda.gov/regions/ukraine> (дата звернення: 10.05.2025).

48. IFPRI. Ukraine and Global Agricultural Markets Two Years Later. URL: <https://www.ifpri.org/blog/ukraine-and-global-agricultural-markets-two-years-later/> (дата звернення: 10.05.2025).

49. Agricultural Products Provided Most of Ukraine's Foreign Exchange Earnings in March 2025 // Tridge. URL: <https://www.tridge.com/news/agricultural-products-provided-most-of-ukrai-gjuvnt> (дата звернення: 10.05.2025).

50. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни // Юридика газета. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html> (дата звернення: 10.05.2025).

51. Румунія, Китай та Туреччина — найбільші імпортери українського агро у 2023 р. // Forbes Україна. URL: <https://forbes.ua/news/chastka-agroproduksii-v-eksporti-ukraini-dosyagla-istorichnogo-rekordu-rumuniya-ocholila-reyting-importeriv-31012024-18885> (дата звернення: 10.05.2025).

52. Найбільші країни-імпортери української агропродукції // ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/top-10-najbilshikh-kraj-in-importeriv-ukrajinskoji-ahroproduksiji-u-2023-rotsi.html> (дата звернення: 10.05.2025).

53. Експорт не зупинити: нові можливості збуту агропродукції // AgroPortal. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/eksport-ne-zupiniti-chi-matime-ukrajina-novi-mozhливosti-zbutu-agroprodukciji> (дата звернення: 10.05.2025).

54. Напрямки експорту агропродукції та структура у 2021–2023 рр. URL: <https://skilky-skilky.info/na-yevropu-prypadaie-59-ukrainskoho-ahroeksportu/> (дата звернення: 10.05.2025).

55. Зростання експорту та імпорту агропродукції України у 2024 р. // AgroWeek. URL: <https://agroweek.com/agroekonomika/zrostannya-eksportu-importu-agroproduksiyi-ukrayiny/> (дата звернення: 10.05.2025).

56. Які країни здійснили найбільший імпорт агропродукції з України у 2025 р. // 24 Канал Агро. URL: https://24tv.ua/agro24/eksport-ukrayinskoyi-agroproduktsiyi-hto-kupiv-naybilshe_n3006397 (дата звернення: 10.05.2025).
57. Зовнішня торгівля України 2025: структура та партнери // YC.Market. URL: <https://blog.youcontrol.market/zovnishnia-torghivlia-ukrayini-2025-shcho-ieksportuie-ta-importuie-krayina-diefitsit-i-struktura-rinku/> (дата звернення: 10.05.2025).
58. Стан, тенденції та проблеми експорту зерна з України // Агросвіт. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/download/2962/2998/7238> (дата звернення: 10.05.2025).
59. Структура аграрного експорту з України за 2023 рік // Agropolit. URL: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsya-agroeksport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (дата звернення: 10.05.2025).
60. Слово і Діло: аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua> (дата звернення: 10.05.2025).
61. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/ca05b9f6-c5ea-4bd3-8b88-0dc46379fdff> (дата звернення: 18.06.2026).
62. Інноваційна агротехніка та технології // AgroBusiness. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/21782-innovatsiina-ahrotekhnika-ta-tekhnohii.html> (дата звернення: 18.06.2026).
63. Інноваційні технології, що допомагають фермерам та аграріям. URL: <http://www.ukrndnc.org.ua/innovacijni-tehnologiyi-sho-dopomagayut-fermeram-ta-agrariyam> (дата звернення: 18.06.2026).
64. Аграрії впроваджують інновації для зменшення використання пестицидів // Agronom.com.ua. URL: <https://www.agronom.com.ua/agrarij-vprovadzhuye-innovatsiyi-dlya-zmenshennya-vykorystannya-pestytsydiv/> (дата звернення: 18.06.2026).

65. Економіка України у 2023 році: головне // Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/> (дата звернення: 18.06.2026).

66. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. Київ, 2023. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/zvit_internmarket_2023_ukr.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

67. Прогноз на 2026 рік показує зростання агровиробництва // E-Land. URL: <https://e-land.ua/news/item/prohnoz-na-2026-rik-pokazuye-zrostannia-ahrovyrobnytstva> (дата звернення: 18.06.2026).

68. Попередні підсумки реалізації Чорноморської зернової ініціативи // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/poperedni-pidsumky-realizatsiyi-chornomorskoyi-zernovoyi-initsiatyvy> (дата звернення: 18.06.2026).

69. За останні два дні Україна відвантажила 136 тис. тонн української агропродукції до Африки // Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2022. 01 листоп. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-ostanni-dva-dni-ukrayina-vidvantazhila-1> (дата звернення: 18.06.2026).

70. Експорт української пшениці у 2025/26 маркетинговому році: перспективи та тенденції // Укрпорт. URL: <https://ukrport.org.ua/експорт-української-пшениці-у-2025-26-мр-пер/> (дата звернення: 18.06.2026).

71. Україна збільшила дефіцит зовнішньої торгівлі товарами за чотири місяці 2023 року майже в 40 разів – Держстат // Mind.ua. URL: <https://mind.ua/news/20258658-ukrayina-zbilshila-deficit-zovnishnoyi-torgivli-tovarami-za-4-misyaci-2023-roku-majzhe-v-40-raziv-derzh> (дата звернення: 18.06.2026).

72. Решитько Т.В. Експорт агропродовольчої продукції України як фактор розвитку міжнародних економічних відносин Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 11(44). 2024. С. 327-334.

73. Альтернативні логістичні маршрути забезпечення експорту під час блокади портів. URL: <https://ndu.kr.ua/904-alternativni-logistichni-marshruti-zabezpechennya-eksportu-pid-chas-blokadi-portiv> (дата звернення: 18.06.2026).

74. Польща та Угорщина залишають у силі заборони на імпорт українського зерна попри нову угоду з ЄС // Latifundist. URL: <https://latifundist.com/novosti/68718-polshcha-ta-ugorshchina-zalishayut-u-sili-zaboroni-na-import-ukrayinskogo-zerna-popri-novu-ugodu-z-yes> (дата звернення: 18.06.2026).

75. Джерело не зазначене у наданому списку.

76. Solidarity Lanes: Latest Figures, June 2025 // European Commission. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/solidarity-lanes-latest-figures-june-2025-2025-08-04_en (дата звернення: 18.06.2026).

77. EU–Ukraine Trade: From Emergency Measures to a Renewed Trade Agreement // European Policy Centre. URL: <https://www.epc.eu/publication/eu-ukraine-trade-from-emergency-measures-to-a-renewed-trade-agreement/> (дата звернення: 18.06.2026).

78. Export Credit Agency Supports Ukrainian Exports Worth UAH 8.9 Billion Since the Start of 2025 // Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/eka-z-pochatku-roku-pidtrymalo-ukrainskyi-eksport-na-89-mlrd-hrn-minekonomiky> (дата звернення: 18.06.2026).

79. Ukraine's Export Credit Agency Gains Broader Powers for Investment Loans // Finway. 2026. URL: <https://finway.com.ua/en/the-government-expands-the-powers/> (дата звернення: 18.06.2026).

80. Can ECA Become a Driver of Ukrainian Exports? // VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/en/can-eca-become-a-driver-of-ukrainian-exports> (дата звернення: 18.06.2026).

81. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi->

polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-v (дата звернення: 18.06.2026).

82. Рекомендації комітетських слухань на тему: «Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми» // Верховна Рада України. 2024. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html> (дата звернення: 18.06.2026).

83. Проблеми та перспективи аграрної галузі в 2025 році: інтерв'ю Міністра аграрної політики та продовольства // Бізнес Ліга. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/232400_problemi-ta-perspektivi-agrarno-galuz-v-2025-rots-ntervyu-mnstra-agrarno-poltiki-ta-prodovolstva (дата звернення: 18.06.2026).

84. Про внесення змін до Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2025 р. № 1789. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-2025-п> (дата звернення: 18.06.2026).

85. European Commission and EIB Group Pave the Way for New €300 Million Export Credit Guarantee Facility to Support Exports by European Companies to Ukraine // European Investment Bank. 2024. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2024-215-european-commission-and-eib-group-pave-the-way-for-new-eur300-million-export-credit-guarantee-facility-to-support-exports-by-european-companies-to-ukraine> (дата звернення: 18.06.2026).

86. Export Credit Agencies // Investment Portal Ukraine. 2025. URL: <https://investportalua.com/export-credit-agencies/> (дата звернення: 18.06.2026).